

“Скоро українська земля буде взагалі нікому не потрібна”, — переконувала нас нещодавно одна із так званих служок Зе-Коломойського і Ко. Як свідчать протести українців 14 грудня під Верховною Радою, це неправда!

«Синам моїм женитися з чужинками... свого благословення я рішуче не даю»

У Варшаві віднайдено оригінал повного тексту Заповіту Домініки Огієнко

Микола ТИМОШУК, доктор філологічних наук, професор, журналіст

П'ять епізодів із життя панни Домініки до заміжжя

Про Домініку Данилівну Огієнко (з дому Литвинчуків) українці знають дуже мало. Вона весь час була в тіні свого чоловіка. За словами сучасників, жила тихо та скромно, і на той світ відійшла непомітно. Але в тому, що Іван Огієнко встиг за своє життя так багато зробити на мало обробленому українознавчому полі, він сам завдячував передусім дружині. Ось слова з його спогадів: “На мій світогляд мала вона перша сильний і вирішальний вплив — це вона зробила мене свідомим українцем... Все, що тільки могла зробити в кожній моїй праці, любовно робила. Коректу зо мною читала всі 30 літ життя, багато займаючись цим іще й на смертному одрі...”

Ця мудра, високоосвічена і скромна жінка, яка невідступно упродовж тридцяти років спільного життя крокувала поруч із чоловіком непростими життєвими дорогами, допомагаючи йому

Початок січня у новітній українській історії позначений датою народження одного з Великих Українців — Івана Огієнка, що припадає на 2 (14 за старим стилем) січня.

Нині виникає особлива нагода розповісти ще багато про незнані досі факти з життя цієї надзвичайно талановитої, високопатріотичної й неймовірно працювитої особистості. Адже під час недавнього наукового відрядження до Варшави авторів цих рядків пощастило віднайти в архіві Інституту національної пам'яті Польщі ту частину архіву Огієнка, яку і він сам, і дослідники його життя досі вважали втраченою назавжди.

Про обставини, які вивели мене на слід, здавалося б, повністю знищеної війною так званої варшавсько-холмської архівної колекції видатного українського ученого-державотворця і релігійного діяча, її обсяг, проблематику кореспонденції, коло персоналій та інституцій розповім окремо. А в цій публікації хочу ознайомити читачів “Слова Просвіти” лише з одним документом зі значного масиву досі не оприлюднених матеріалів цього архіву. Цей документ, на мою думку, є одним із найсильніших, найнесподіваніших і вочевидь найстрашніших — за силою впливу не лише на тих, кому він адресувався, а й на кожного, хто його читатиме нині. Ідеться про передсмертний Заповіт дружини Івана Огієнка, який вона сама й назвала: “До мужа й дітей моїх моє останнє слово”.

нести тяжкий хрест на Голгофу, заслуговує на добру пам'ять і згадку про неї тих, хто читатиме, вивчатиме творчу і наукову спадщину Івана Огієнка, хто не раз розмірковуватиме над феноменом Огієнкової одухотвореної терпимості, надлюдської працездатності й безмірної любові до України.

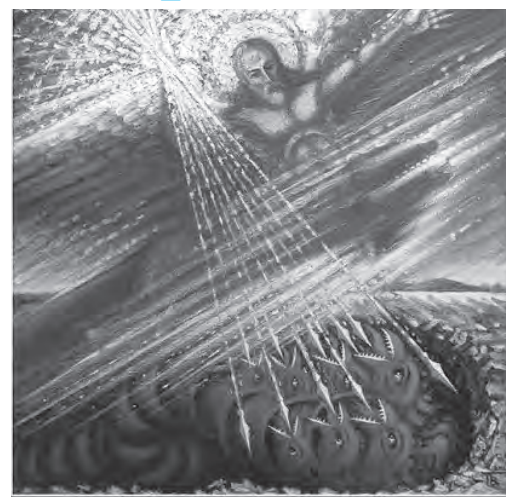
А тепер — про окремі життєві епізоди.

1. Домініка виростала в освіченій, патріотичній і заможній сім'ї. Батько Данило Литвинчук походив із козацького роду. Батьків брат оженився із донькою місцевого дяка Григорія Барвінського — представника знаного шляхетського роду на Галичині, з яко-

го вийшли кілька відомих діячів національно-визвольного руху. Гілка Барвінських на Київщині помітно вирізнялася з-поміж місцевого населення своїм високим і неприхованим українством — всі вони були переконливі гетьманці-самостійники. Так і дітей виховували. Брусливська пані Барвінська стала хрещеною матір'ю Домініки. Мати ж Акулина Жураківська — зукраїнізована польська шляхтянка. Під впливом свого чоловіка стала справжньою українською патріоткою. В обох родині вірили в Бога, шанували Шевченка й не любили “москалів”.

Закінчення на стор. 8—9

Нам треба стояти...

...ногами на нашій землі, головою бути в Європі, а руками охоплювати якнайширше справи української нації, — писав відомий художник-імпресіоніст Іван Труш, 151-річчя з дня народження якого відзначатиме 17 січня культурно-мистецька громадськість.

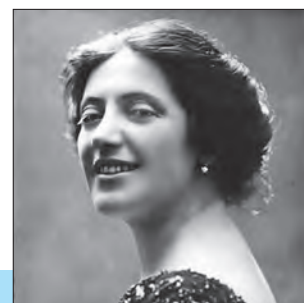
І саме цього дня, 17 січня ц. р., у Києві в Центральному будинку художника НСХУ відкривається найпрестижніша за своєю ідеєю, кількістю учасників і представлених мистецьких робіт IX Всеукраїнська художня виставка “Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників”, яка присвячується утвердженню духовної незалежності України.

БУТИ СИЛЬНИМИ ЛЮБОВ'Ю...

4-5

ОПЕРНА ОДІСSEA КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ

10

Василь
ЛИЗАНЧУК,
доктор фі-
лологіч-
них наук, за-
служений
професор
ЛНУ ім. Іва-
на Франка

У Московському царстві у той час панували обскурантні погляди та зло-ворожа пиха: усе, несхоже з московськими звичаями, сприймалося як еретичтво й зрада православію, вважалося, що чужоземці наче й не люди, а якісь нечестиві істоти, з якими в піст і розмовляти не личить. “Тишайший” цар Олексій Михайлович вимагав од українців у своєму маніфесті “прежде нашего пришествия разделение с поляками сотворите как верою, так и чином; хохлы, которые у вас на головах, постригите”.

За цією, на перший погляд, комічною претензією, почалися brutальні порушення царськими чиновниками Переяславської угоди. Коли ж гетьман Іван Виговський став на захист вольностей українського народу, московський цар проголосив гетьмана зрадником. Український уряд в жовтні 1658 р. відповів маніфестом латинською мовою, що був адресований усім урядам Європи. Гетьман Виговський пояснював причини, які спонукали Козацьку республіку вийти з-під царської московської опіки. Адже “...цар не виправдав надій України, не давав їй допомоги проти ворогів, умовлявся з Польщею про поневолення козаків, наказав ставити фортецю в Києві, щоб держати наряд у ярмі; царські воеводи відмовляли пошани гетьманові, підтримували бунти, нищили край, фальшиво повідомляли царя про події в Україні. Та зрада підступної Москви видна у всьому: вона готує нам ярмо, насамперед внутрішньою війною, тобто нашою власною зброєю та без нашої вини. Все те ми виявили задля нашої невинності, а тепер вимушені підняти законну оборону та вдатися до сусідів з проханням по допомогі для своєї свободи. Не в нас лежать причини війни, що розгорілася...”

Надзвичайно актуальні ці слова й нині, адже не Україна порушила мир, так звану “братню любов”, а Московія веде неоголошену війну проти України. Маніпулятивна інформаційно-психологічна пропаганда російських ЗМІ заповонила не лише Україну, а також Європу та й увесь світ.

Усі зусилля Іван Виговський з першого дня гетьманування спрямовував на утвердження самостійної України в колі приятельних сусідів. Маніфест 1658 р. дає зрозуміти, що гетьман Іван Виговський був мудрим політиком, патріотом України, усвідомлював зловорожість Московії, режим якої виявив неймовірну жорстокість. Царський воевода Баратинський влаштував лови на прихильників гетьмана. На шляхах до Києва поставив три тисячі шибениць. “Князь Баратинський, вирізавши на Україні коло п’ятнадцяти тисяч душ українського населення, питався Московського царя дозволити йому “высечь и выжечь” всіх українців на 150 верст коло Києва...”

Упродовж кількох років царські опричники винищили майже усіх соратників Богдана Хмельницького. Знищено всю численну родину гетьмана Виговського. Гетьманський канцлер Немирича, тоді найбільш освічену людину у Східній Європі, забили його селяни, яких підбурили проти нього московські агенти. Навіть на цьому прикладі можна простежити особливу прикмету російського геополітичного месіанізму, який кривавими метастазами охопив нині Кавказ, Молдову, Сирію, Україну, пронизує Європу, Америку, а очільники цих країн, наче зачаровані, не розуміють, що московський месіанізм — це вмілість зняти поневоленому народові голову так, щоб він цілував катові руку і дякував за визволення. Ця вмілість — один із проявів цинізму, притаманного російському імпералізму-

«...3 московської чаші московську отруту»

3 доповіді на Всеукраїнській науково-історичній конференції «Постать Івана Виговського у контексті української історії»

Коли укладали мілітарну угоду між Українською гетьманською державою і Московським царством 1654 р., Україна була цілком незалежною державою. Вона фактично володіла всіма тими ознаками, що загалом характеризують державу: територія, яку охоплювала державна організація; людність, яка не визнавала за собою іншої влади, крім влади свого гетьмана; гетьманський уряд, що здійснював владу на території України; збройні сили — козацьке військо; самостійні міжнародні відносини. Повсюдною потребою були церкви, школи, шпитали. Ними опікувалися і окремі меценати, і громадянство. Створювали друкарні, де видавали не тільки духовні твори, а й навчальні посібники, наукові трактати, суто літературні й публіцистичні твори. Свобода слова була невід’ємним правом людини — як право на життя.

ві, цинізму, що межує із садизмом, — зазначив Михайло Добрянський-Демкович. — Є в російському імпералізмі елементарно дика і zarazом вишукано рафінована, люта ненависть супроти кожного, хто прагне бути вільною людиною і не хоче йти в неволю до “визволителів”.

Тільки архіви і хроніка зберегли подробиці варварських мук, які вигадувала садистська уява Петра I під час війни зі шведами і козаками гетьмана Мазепи. У 1754 р. у французьких дипломатичних архівах знайдено “політичний тестамент” Петра I, у якому він заповідав: при кожній нагоді встрявати у справи європейських держав, особливо ж Німеччини; розділити Польщу, підтримуючи в ній внутрішні заколоти та постійні сварки; безупинно розширяти державні межі вздовж Балтики на Північ, а вздовж Чорного моря — на Південь; наблизитися, як тільки можна, до Царгороду й до Індії. Хто там запанує, той стане справжнім володарем світу; коли Швеція буде розібрана, Персія переможена, Польща підбита, Туреччина завойована, Чорне й Балтійське моря під охороною наших кораблів, от тоді треба дуже потаємно запропонувати кожному зокрема, насамперед урядові версальському, а потім урядові віденському, поділити з ним владу над світом. Як один із них прийме пропозицію, що стається з певністю, коли підлестити їхню амбіцію й самолюбство, тоді використати його на те, щоби знищити другого; в той же час два сильних флоти вирушають — один з Архангельського порту, а другий з Азовського моря. Посуваючись Середземним морем і океаном ті сили заллють Францію з одного боку, Німеччину — з другого. А як ті дві країни будуть переможені, то решта Європи піде під ярмо легко і без супротиву; держати російський наряд у стані безперервної війни, відпочинок військовим давати лише для того, щоби поліпшити державні фінанси, скріпити армію і вибрати вигідну хвилю для нападу. Найсвіжіший приклад: 2014 рік, Путін — вірний продовжувач імперської політики Петра I, Катерини II, всіх царів, а також Леніна Сталіна, Брежнєва та інших комуністичних вождів — вибрав вигідну суспільно-політичну ситуацію і віроломно напав на Україну. Анексував Автономну Республіку Крим, загарбав частину Донбасу. Імперську, антиукраїнську агресивну позицію Путіна також яскраво було видано 9 грудня 2019 р. під час переговорів у Парижі лідерів нормандської четвірки. Фарисейству, аморальності Путіна не було меж.

Дуже доречно для характеристики долі українців після Богдана Хмельницького, Івана Виговського та в інші часи процитувати Тараса Шевченка, який у поемі “Кавказ” писав, що “довелось запить з московської чаші московську отруту”. Катерина II підступно зруйнувала Запорізьку Січ, робила все для того, щоб “век и имя гетманов исчезло, не токмо б персона какая была произведена в оное достоинство”.

Радянська історіографія завжди подавала Переяславський акт як благо для України, як поштовх до її економічного й культурного розвитку. Михайло Брайчевський переконливо показав, що ті події з 1654 року висвітлювалися у царській Росії, пізніше — в Радянському Союзі, неправильно та тенденційно. “Виходило, що протягом багатьох століть український народ боровся головним чином ... проти власної національної незалежності. Що незалежне існування було величезним злом для нашого народу. І що, отже, всі ті, хто кликали його на бо-

ротьбу за національну незалежність, були ... найлютішими ворогами українського народу. Всі конкретні явища в історії України — події, тенденції, діяльність окремих осіб і самі ці особи — все оцінювалося з їхньої позиції щодо Росії. Якщо хтось обстоював ідею “возз’єднання” — здобував позитивну оцінку, незалежно від усіх інших умов; той же, хто брав цю ідею під сумнів або (боронь Боже!) брав участь у визвольній антиросійській, антицарській боротьбі, — одержував ярлик “мерзенного зрадника”, “ворожого ставленника” і “найлютішого ворога”.

В “Історії Української РСР” (т. 1), яка вийшла у світ 1953 р., найвизначніших діячів української історії від середини XVII ст. до початку XVIII ст. оцінювали так: Іван Виговський — “підлий зрадник”; Юрій Хмельницький — “нікчемність, маріонетка в руках пропольської групи української феодальної знаті”, а до того ж “турецький ставленник і людина, яка зрадила інтереси народу”; Павло Тетеря — “ставленник і слухняний агент польських панів”; Іван Брюховецький — “демагог”, а за іншими відомостями — “зрадник”; Петро Дорошенко — “турецький ставленник”, “зрадник”, який прагнув “віддати Україну в рабство одвічним ворогам українського народу — султанській Туреччині і Кримському ханству”; Григорій Лисницький і Юрій Немирич — “намагалися відірвати Україну від Росії і відновити польсько-шляхетське панування”; Кость Гордієнко — “зрадник” і “демагог”; Іван Мазепа — “підлий зрадник, що продав Україну іноземним поневолювачам”, який “зобов’язався перетворити Лівобережну Україну в провінцію польсько-шляхетської держави”, який “допомагав шведам розоряти і грабувати українські землі”; “ненависний українському народу прихильник шляхетської Польщі” і т. ін.; Пилип Орлик та інші мазепинці — “зрадники, агенти шляхетської Польщі і шведського короля”.

Цей список можна продовжувати. “Серед названих були особи дуже різні за масштабом та характером своєї діяльності — і справді видатні діячі, як, наприклад, Петро Дорошенко, і нікчемні, подібні до Брюховецького або Хмельниченка. Різніми були їхні програми і прагнення, — зазначав М. Брайчевський. — Однак у спільну компанію вони потрапили за однією ознакою: всі вони рано чи пізно змушені були виступити проти Росії”. Саме це було основою для промосковських істориків у виборі дефініцій щодо українських діячів.

Не стала на захист українських православних Московська церква, хоч називала українців братами. Таку ж блюзнірську позицію й нині займає патріарх Московської Православної Церкви Кіріл, який благословляє російських загарбників на війну проти України, на знищення православних українців. Невже цього не розуміє нинішній президент В. Зеленський? Він мав би глибоко вивчати правдиву історію України і Московії, щоби зайняти чітко виражену українську національну позицію і не підпадати під вплив російських і промосковських маніпуляторів.

Історія українського народу під Московією — це один довготривалий ланцюг поневолень, принижень, катувань, фізичного знищення, етнопсихологічного геноциду, беззастанного переслідування української мови, культури, духовності. Тоді В. Зеленський знав би, що царський уряд разом з московською церквою рішуче виступав проти розповсюдження книг, які

виходили у вільних українських друкарнях. Патріарх Іоаким, який люто ненавидів українців, хоч отримав освіту в Києво-Могилянській колегії, наказував у 1677 р. видерти з українських книжок листки, бо вони “несходны с книгами московскими”.

Політика ненависті до всього українського, маніпулятивне нав’язування міфу “о притесненні русскоязычного населення” стало інструментом анексії Автономної Республіки Крим, загарбання частини Донецької і Луганської областей. Якщо чесно оцінювати нинішню суспільно-політичну ситуацію, то московські танки і гради спричинили в Україні новітні форми і методи тотального російщення. Яскравим прикладом розплати за 28 років ігнорування владою української гуманітарної політики є те, що один із вбивць волонтера Артема Мірошниченка на суді у Бахмуті вимагав перекладача з української мови на російську, бо він, мовляв, не розуміє мову країни, у якій живе.

Депутат Верховної Ради України Максим Бужанський та інші “слуги народу” розгорнули активну зловісну активну діяльність про перекроювання або повну заборону Закону “Про забезпечення функціонування української мови”. Вони ігнорують практику європейських країн та й улюбленої їм Росії, в яких діють відповідні закони щодо захисту своїх державно-національних мов. Цьому сприяє космополітична, ворожа національно-гуманістичній сутності українців діяльність Бужанських, Дубінських, Вілкулів, Медведчуків, Мураєвих, Новінських, Рабіновичів, Червоненків, Шуфричів... Сподіваюся, що президент України Володимир Зеленський, голова Верховної Ради України Дмитро Разумков, прем’єр-міністр України Олексій Гончарук разом з національно-патріотичними силами оговтають українофобів, бо українська мова — життя державного основа.

Луганчанин Валентин Торба слушно написав у газеті “День”, що небезпека бути носієм української мови в Україні існує давно. Пригадаймо: за українську мову загинули Василь Стус, Олекса Тихий, Ігор Білозір. Тим часом Путін безсоромно нав’язує думку, що він не воює зі своїм народом, бо, мовляв, росіяни, українці, білоруси один народ — русский і Путін його захищає від фашистів, нацистів, українських націоналістів. Тезу про “триєдиний русский народ” породила ще Катерина II. Цей маніпулятивний інтегральний постулат нині також нав’язують не лише окремі політики, журналісти, а й деякі науковці, ігноруючи Правду, що русини-українці та москвитиросіяни не одного роду племені, це — різні етноси. Давньоукраїнська держава Русь уже була відома 838 року. І спадкоємницею Русі = Київської Русі є Україна, а не Московія = Росія. Але як сусідам — треба жити у злагоді, порозумінні та мирі. І справедливий мир між Україною і Російською Федерацією залежить тільки від росіян.

Морально-духовне прагнення і боротьба українців за відновлення незалежності православної церкви від зловорожої Москви такі увінчалася геополітичною подією тисячоліття. 5 січня 2019 р. у храмі св. Георгія на Фанарі Вселенський Патріарх Варфоломій під час співслужіння святої Божественної Літургії вручив Томос Блаженнішому Митрополиту Київському і всієї України Епіфанію.

Безперечно, гетьман Іван Виговський, який у червні 1659 р. (360 років тому!) отримав блискучу перемогу над елітним московським військом, як патріот України, мудрий політик, державотворець схвалив би відновлення незалежної від Московії-Росії Православної Церкви; він надихав би незламним козацьким духом українських воїнів у війні з московськими загарбниками, які хочуть морально і фізично знищити українців, Українську Державу. Тому кожний українець, кожний громадянин України незалежно від національності Долею покликаний єднатися під український прапор у боротьбі з російськими ворогами, за цивілізаційний вибір, щоби на своїй землі, як закликав Іван Франко, газдою, не слугою перед світом стати.

Чи не розучилися ми співчувати?

Олеся КОВАЛЬЧУК,
заслужений учитель України, лауреат премії ім. Бориса Грінченка

Справіку на українській землі у дні посту і свят, якими так багате часове порубіжжя грудня-січня і коли сам Всевишній дарує тривалі, вільні від позахатньої роботи години, було заведено посилено пильнувати за власною душею — нарошувати в ній співчутливість, милосердність, вдячну пам'ятливість, готовність до благодійності.

Чи не варто уважніше і подієвому оцінювати нам ті мудрі установки з огляду на сучасні, не дуже втішні, реалії у сфері гуманістики і побутової культури?

Трохи конкретики. Переповнений, як то завжди буває по п'ятницях, рейсовий автобус веде з обласної столиці в поліську глибинку спраглих за домашнім теплом новобранців міста та кількох нештатних пасажирів. На передньому сидінні лігня жінка, тримаючи перед собою величезний похоронний вінок, що його не помітити неможливо, витирає і витирає сльози кінчиками чорної хустини. На гальорці — весела компанія студентів з гучним регогом коментує “відики” на своїх смартфонах. Дорога довга, і весь час спостерігати за тією драматичною дисгармонією просто сил не стає. Хочеться відволіктися, але з голови не йде думка, що подібними прикрими дисонансами щодалі щільніше наповнюється й увесь наш громадський простір, що люди взагалі перестають розуміти чи навіть зауважувати одне одного. Тим більше, що підтвердження знову надходять із того ж таки автобусного салону. Ось обізвалася сусідка украї запечаленої пасажирки, і з'ясувалося, що їдуть обидві на похорон померлого від колишніх ран молодого ветерана АТО. Але одна — в ролі рідної тітки, а друга — як добросерда землячка. Чути примовляння: “Та перестань уже плакати. Твоя сестра сама винна, що його туди пустила”. Певно, не зайве казати, що таке “вболівання” викликає у згорьованої ще сильніший наплив жалю?

Хоч як прикро, з подібним доводиться стикатися не раз. Почувши у відповідь на запитання, хто помер, рідні покійного, буває, вислуховують оперативну реакцію на кшталт: “А скільки років? 60? Ой, то що ви хочете, тепер молоді падають, як мухи”. При поминальних обідах після траурного ритуалу запрошені “співчутливіці” не про чесноти покійного ведуть мову, а про власні господарські клопоти, про ціни на базарі тощо.

Втім, від побутової словесної агресії нині вже доводиться потерпати чи не кожному. Певно, нікому з численних любителів вульгарної лексики у голову не приходить, як при брудному слововиверженні почуватися поряд інші — інакші. Розкидаючи довкруг свої “біліни” та кількопверхові брутальні лайки, вони, вочевидь, навіть не здогадуються про існування нормальних способів для передачі гострих емоцій. У не такі вже й давні часи Кайдашів і в неписьменному середовищі обходилися при навіть запеклих сварках без брудної лайки. Досить було висловів на

зразок: “А нехай йому!” чи “Щур тобі, пек!” або ж звернення до помічних сил: “Ой Боженьку!”, “Ой люди добрі!” тощо.

Цілком усвідомлено акцентуємо на цій сумній логіці: невміння співчувати, відчувати тих, що довкруг, породжує агресивність і в мисленні, і в поведінці.

То що ж це справді з нами коїться? З нами, кому у спадок дістався такий потужний, зафіксований у фольклорі та обрядовості, кодекс звичаєвого права, якому небагато аналогів у світі щодо гуманістичного наповнення! За законами народної моралі життєрадісність не мала бути егоїстично безмежною, безпардонною. Завжди пам'ятали про нездолених, скривджених, про пошанування спочилих у Бозі і вдячність старшим. Отож не з доброго дива на Святвечір готують страви з меню прадідів та виділяють для вже відсутніх за столом окрему порцію їжі й питва. За традиційним сценарієм весілля молодята перед бенкетом відвідували могили найближчих з родини, а в кінці обсилали їх коро- ваєм поперед усіх живих.

У дні посту спрямовували себе журливими (постовими) піснями — про “жону недужу у лихого мужа”, про бідну сестру й недоброго багача-брата, про плач сирітки на могилі неньки.

...Звісно, не всі старовинні форми ушляхетнення внутрішньої людської сутності надаються до реставрації, але не може нас сьогодні не турбувати сама проблема збереження благодійної ідейної спрямованості. Для її актуалізації нині маємо безліч можливостей, виховних інституцій не бракує, проте мудрий предківський досвід там теж не в належній пошані.

Як справедливо зауважив Мирослав Левицький, можна зрозуміти більшовиків, які, окупувавши Україну, послідовно нищили наше звичаєве право, бо воно нарівні з мовою було одним з ідентифікаційних кодів нації. Але чи можна, до прикладу, погодитися з діями укладачів шкільної програми з української літератури, які під приводом нібито захисту дитячої душі від травмування горем та агресивністю обмежили доступ юних до багатьох надбань нашої класики? Не треба вже українським дітям, як то було досі, знати напам'ять Шевченкових “Мені однаково...” та “Мені тринадцятий минало”, “Гайдамаків”, “Великого льоху”, як і “Боярині” Лесі Українки, “Марусі” Квітки-Основ'яненка, “Хазяїна” Карпенка-Карого, “Ялинки” Михайла Коцюбинського.

І що — замість? Гаджети з усілякими жахачками та жорстокістю “суперів”?

А ми ще дивуємося зі схильності підлітків до булінгу, до завоювання цинічних моделей поведінки, що їх задає “95 квартал”.

Де ж вони, ті моральні авторитети з елітним статусом активних творців, виразників і провідників здорової громадської думки, до яких не прислухатися не можна? Хто і чому не кличе на телеканали, як свого часу Олеся Гончара та В'ячеслава Чорновола, ані Ліни Костенко, ані Дмитра Павличка, ані Василя Овсієнка, а чи Юрія Шербака, Михайла Слабошпицького, Миколу Тимошика, інших відомих знавців української душі? Здогади, звісно, — з прегірким присмаком...

Олекса РІЗНИКІВ,
м. Одеса

Думаю, що має рацію президент Зеленський, коли вимагає, щоб у мінських переговорах брали участь представники тих, які змушені були покинути Донбас. Дуже доречно і розумно! Мені хочеться сказати: та не забувайте і тих, хто родом з Донбасу! А це ж і Олекса Тихий, і Василь Стус, і Микола Руден-

Георгій ЛУК'ЯНЧУК

Серед них — народні майстри-ні та волонтери Жанна Шнуренко, Антоніна Репа, Галина Білношей, Любов Матюша, Тамара Вірченко, Валентина Форманюк, журналістка Анастасія Сироткіна, художниця Марина Соченко, навколосвітній мандрівник Валерій Петушак та ін. Активісти цих організації широким переконані: що на Різдво та Новий рік добре задумується — то те і збувається. На початку російсько-української війни вони передали для наших бійців сотні касок, берців, спальників, уніформ, а ще теплі куртки, камери для дронів, ліки, снайперські рукавички, термобілизну і кілька тисяч власноруч пошитих білизни.

А серед іншого — дідухи-обереги... З часом побутові проблеми українського війська було вирішено. Тож тепер на фронт волонтери відправляють на передову тільки дідухи та різноманітні смаколики. Уперше ці символи Різдва і Нового року, виготовлені нашими майстрами, з'явилися в окопах в тяжкому 2014 році...

Волонтери з виготовленими різдвяними дідухами для фронту

Інна БЕРЕЗА,
кандидат філологічних наук

Просвітяни Миколаєва на традиційній вже акції “Свічка Миколи Аркаса” говорили про досягнення і проблеми роботи Миколаївського осередку “Просвіти” у річницю його створення. А напередодні на зборах осередку, який переріс з міжрайонного в Миколаївський міський, було відзначено здобутки за кожним напрямом україноцентричної роботи організації та обрано новий керівний склад на чолі з кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри української філології, теорії та історії літератури Чорноморського національного університету ім. Петра Могили Владленою Руссовою. Осередок за рік зріс в рази і досяг понад 80 осіб, що відзначив у своєму виступі голова ГО “Українське товариство “Просвіта” Миколаївщини” Олександр Мачула. Запам'яталися міс-тянам заходи, пов'язані з пошануванням засновника Миколаївської “Просвіти” М. Аркаса. А це й участь членів осередку в урочистих заходах Миколаївської української гімназії № 1 ім. М. Аркаса, і в круглому столі до уродин славного просвітника в Обласній універсальній бібліотеці. Цікавою була поїздка просвітян за підтримки голови Миколаївської облради Вікторії Мос-

Ми теж донецькі...

ко, і Анатолій Солов'яненко! Наприклад, мій батько і я, і сестра моя родом з Єнакієвого. Тому я теж цілком законно маю право голосу. Я згоден поїхати до Мінська. І Дзюба Іван, гадаю, попри свій поважний вік, поїхав би з нами. А Роман Коваль, відомий наш письменник, дослідник національно-

визвольної боротьби українців початку ХХ ст., міг би очолити таку делегацію... Бо це ж наша рідна земля! Ми ніколи про неї не забуваємо. Охочі можуть переглянути “Слово Просвіти” від 19—25 січня 2012 року, де надруковано мою статтю про відвідини рідного Єнакієвого на 90-річний ювілей літстудії.

Дідухи — на фронт

Активісти громадських організацій — “Волинське братство” та “Соловецьке братство”, Товариство “Просвіта” — з 2014 року активно підтримують українську армію.

Дідухи-обереги, для яких збирали збіжжя — жито, пшеницю, овес, польові маки, безсмертники й інші сухоцвіти — у Прикарпатті, на Черкащині, Київщині, Полтавщині ставали символами не лише сімейного затишку й роду, якими вони завжди були з трипільських часів, а тепер й єдності України, якій знову загрожує давній ворог українського народу. Хтось з членства сіяв зернові й збирав колоски, як-то Михайло Цапро та Світлана і Марина Чор-

ні, інші заготовляли трави і квіти. Потім доправляли до Києва, де майстри любовно вив'язували дідухи, які капелани та волонтери розвезли по лінії фронту. Тож давній символ українського роду залишається і в новітній час оберегом, символом єдності поколінь і традицій української нації. Вив'язані напередодні Різдва дідухи освятив капелан Дмитро Каран, а доставили їх на передову разом із різдвяними подарунками для бійців волонтери.

Аркасівці звітують

каленко до с. Христофорівки, раптівки на Соборній вулиці біля лівів Аркаса (ініційовані Ганною Чмелювою та проведені під її безпосереднім керівництвом).

Заходи осередку навколо спадщини класиків української літератури мали традиційні елементи: покладання квітів до пам'ятника Т. Шевченку, колективна раптівка “Читаю твори Шевченка” та акція дарування творів Шевченка і про нього бібліотеці, поїздка членів організації у Моринці на “ШеФест”, зустрічі з працівниками музеїв Кобзаря у Кирилівці та Морин-

цях. До 250-річчя І. Котляревського просвітяни гуртом переглянули гастрольний спектакль “Енеїда” з Івано-Франківська, провели конкурс презентації “Енеїди” серед школярів Миколаєва, квест для студентів у МОУНБ, де учасники мали змогу почути цікавий виступ доктора філологічних наук Тетяни Шестопахової.

Серед здобутків просвітян-аркасівців і заходи до ювілею Івана Мазепи у селі Лимани та презентації книжки “Іван Мазепа” (поема Галини Запорожченко та роман Віталія Рогожи). Саме

просвітяни осередку організували і провели урочисте зібрання Миколаївського обласного товариства “Просвіта” до 30-річчя відновлення цієї організації на Миколаївщині.

З метою популяризації української мови та літератури відбулися зустрічі з письменниками та презентації книжок місцевих українськомовних авторів

Загалом просвітяни активно відгукуються на всі культурно-освітні заходи, що сприяють вивованню українського патріотизму, зміцнюють україноцентричність громадян, акцентують значення української мови і культури у житті суспільства.

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України

«Бути сильними любов’ю до України!»: ідеали нескорених...

“Педагогічна спадщина Григорія Васьковича у контексті європейських цінностей освіти”. Така назва всеукраїнської наукової конференції, що нещодавно відбулася в Національній академії педагогічних наук України, присвячена 100-річчю від дня народження українського просвітника, педагога, громадського та політичного діяча. Один із фундаторів Товариства Української Студіючої Молоді ім. М. Міхновського, член Виховної ради Спільки української молоді, дійсний член НТШ, проректор Українського Вільного Університету в Мюнхені, керівник видавництва Проводу ОУН — далеко не всі сфери діяльності цієї неординарної особистості. Він є автором фундаментальних досліджень, зокрема “Шкільництво в Україні 1905—1920”; “Кершенштайнер і українська педагогіка” (1969, 1970), видані в Україні тільки в 1996 році. Васькович уважається яскравим послідовником виховного ідеалу Г. Ващенко, організатором і виконавцем педагогічних курсів українознавства в УВУ Мюнхена. Його праці: “Емський указ і боротьба за українську школу” (1976); “Психологічні й соціологічні праці Володимира Янева” (1983); “Спілка Української Молоді”; “Вишкільний Курс. Матеріали до історії розвитку суспільно-політичної думки в Україні XIX—XX ст.” (1975/76) та інші заслуговують на увагу актуальністю ідей та суспільною затребуваністю.

Минуло майже чверть століття з того часу, коли в Києві побачили світ головні праці Г. Васьковича. Професор Національного університету ім. Тараса Шевченка А. Алексюк у передмові написав: “На жаль, далеко не всі імена українських педагогів відомі сучасним поколінням. Винуватець цьому один — 70-літня цензура СРСР, цензура більшовиків. Лише на початку 90-х років XX ст. раніше викреслені більшовиками імена повертаються до українського читача, серед них імена С. Русової, Ст. Сірополька, Ст. Смал-Стоцького, Вол. Дурдуківського, Гр. Шерстюка, Я. Чепіги, С. Постернака, Гр. Гринька і Ол. Шумського, В. Сімовича, В. Науменка, Є. Чикаленка, С. Єфремова...” Можна продовжувати цей безкінечний ряд незаслужено “призабутих” українських просвітителів. Адже й сьогодні педагогічні нашітвірчі ідеї І. Огієнка, Г. Ващенко, Б. Грінченка недостатньо впроваджуються в зміст освіти сучасної української школи. Це повною мірою стосується і непересічної постаті Григорія Васьковича, який упродовж усього життя віддано служив українській ідеї. Міг би зробити для суспільного блага набагато більше. Не судилося. Розбійний напад у Києві в 1996 р. на 12 наступних років зробив творчу людину безпомічною. Перебуваючи в складних ситуаціях за межами материзни, він ні на мить не допускав думки, що заради комфорту і житейських благ можна “забути” про долю і майбутнє рідної землі, українського народу. Не сподівався також, що в українській столиці його підстерігатиме така підступна трагедія. Соратник С. Бандери, Р. Шухевича, С. Ленкавського, В. Кука, Д. Мирона-Орлика, він чітко усвідомлював, що для перемоги і поступу вперед “українську спра-

ву” й “українську справу” (за Д. Донцовим) слід відокремити, оскільки вони є речами не тотожними. Його слово, думка і дія завжди були суголосні національним ідеалам, направлені на розв’язання нагальних для українства питань, пам’ятаючи як християнин настанову Святого Письма, що Всемогутній лише “за чином людини Він їй надолужить, і згідно з своєю дорогою знайде людина заплату!”

Очевидно, саме в цьому контексті я сприймаю життєтворчість Васьковича, оцінюючи його науково-педагогічні доробки, етичні норми поведінки, високий дух патріотизму і громадянського обов’язку, непогамовну українськість. Про все відоме, а ще більше — незнане, сказати неможливо. Проте є чимало сутнісних знакових речей, ним створених, які потребують сучасного “перекладу”. Як історик і дослідник української національної освіти, чільний представник порівняльної педагогіки, зважаючи на його продуктивні розвідки щодо впровадження ідей європейської педагогіки в українську освітню систему, він добре розумів значущість цінностей та уроків історичного минулого. Оскільки об’єктивна оцінка пройденого шляху і часу слугує нам передусім доброю наукою для прийдешності. Майбутнє мусить завжди перебувати на троні історії. Тому з такою коректністю науковця він вивчав твори визначних дослідників історії України, педагогів, письменників, громадських і державних діячів, зарубіжних науковців, що уможливило правдивість пізнання істини минулості і майбутніх векторів національного розвитку. У згадуваній роботі, присвяченій шкільництву в Україні, у першому розділі він зазначив: “Питання освіти в Україні не можна розглядати окремо від політичних, економічних та загальнокультурних подій і процесів, що відбувалися в російській імперії... Важливим є знання офіційної політики російського уряду супроти українського народу та його національних потреб, бо ця політика завдала надзвичайно великої шкоди Україні”.

Запропонований міждисциплінарний підхід щодо аналізу культурно-освітніх проблем є добрим прикладом для багатьох науковців, які перейняті педагогічними дослідженнями. Описуючи ситуацію XX ст. в освітній сфері, він не обійшов усі більш-менш значимі події і факти попередніх часів, які були пов’язані не тільки з каральними і репресивними діями у ставленні до українства (Валуєвський циркуляр, Емський указ, закриття недільних шкіл і “Тимчасової педагогічної школи” в Києві, закриття “Південно-західного відділу Географічного Товариства”, персональні репресії щодо українських діячів (Драгоманов, Подолінський, Вовк...), які емігрували за кордон), а й обґрунтовував ті суспільно-політичні новоутворення, що розвивали національну свідомість, закладали підвалини для відродження освіти і культури. Такими Григорій Васькович уважав передусім Кирило-Мефодіївське Братство, розгром якого в

1847 р. не зупинив рух передової української інтелігенції. Цю першу політичну організацію в новій історії України він виділяє як особливо важливу для розвитку національної школи. Адже, за словами О. Єфименка (“Історія українського народу”), якого цитує Васькович, серед завдань практичних, на перший план висувалася освіта українського народу, видання книжок, заснування шкіл. Акцентуючи увагу на освітній політиці, усвідомлював, що без школи (рідномовної) унеможливиться формування національно свідомого народу, а без неї — марні сподівання на здобуття і зміцнення власної державності, яка була найвищою цінністю для упокореного українства. Ці вартісні посилення для своєї нації Васькович відшукує в ідеалах, вивчених європейськими і вітчизняними просвітителями. Бо який найбільший дар можна принести власній державі, запитував видатний педагог Я. А. Коменський. І автор “Великої дидактики” стверджував, що цим даром є навчена і вихована молодь. Саме на цю надважливу проблему звертає увагу Васькович, добре усвідомлюючи, що для творення національної свідомості, власної ідентичності, освіченості молодих поколінь необхідно мати добротну школу, як і те, що чужинська влада, колонізатори завжди будуть цьому протидіяти всілякими способами, починаючи з материнської школи. Він використовує аналіз змісту тодішніх шкільних читанок, підготовлених Б. Грінченком: “Гляньте на читанки шкільні, і скрізь одно бачите: або зовсім нічого про Україну, або якась нікчемна плутанина, а часом таки й брехня. А замість історії української історія московська викладається. Та ще й яка історія! Хвали та гімни земним божкам: Павлові, Миколі, Петрові, — хвали Суворовим, Корниловим, Скобелевим і всій російській солдатчині!.. Відчай обнімає: раби рабують, а монархи милують чи карають... З школи, з книги нам проповідують рабство... Слова про найкращих синів України, про найкращих борців за її волю, за народне щастя там не шукайте. Там Петри чи Катерини, що запрягали наш народ у неволю, “вешателі Муравйови”.

Дух, філософія, зміст праць та досліджень Васьковича були направлені на те, щоби будувати для народу його рідномовну освіту. Аналізуючи твори і концепції С. Русової, Я. Чепіги, М. Драгоманова, Б. Грінченка, К. Ушинського, Г. Гринька, С. Сірополька, Ст. Смал-Стоцького, В. Сімовича, статті та рецензії в українських журналах “Основа”, “Світло”, “Вільна українська школа”, діяльність педагогічних товариств і спілок, він окреслює три важливі аспекти освітньої справи. Педагог у своїх роботах напише: “Школа має змінити не тільки мову, але весь свій дух, свій уклад; щоб це досягнути, вчителі повинні знайомитися з педагогікою

чужих народів, перетворюючи чужі зразки для української школи... Ці головні засади передусім “поручалося всім учителям в Україні, особливо відомішим з них”.

Хоча автор був солідарний з тими оцінками та рецензіями, зокрема які давали на книжку Я. Чепіги, розуміючи, що наше теперішнє учительство проходило російську школу, педагогічні курси, пристосоване до потреб російської мови, а українських підручників, методичної літератури майже нема. Без нового українського вчителя було неможливо побудувати за змістом і духом національну школу. Тому дуже важливо для вчителя, на його думку, спілкуватися з педагогічною культурою світу навіпростець, прямо і безпосередньо. Бо користаючи лише з російських фахових творів і різних педагогічних журналів та із закордонних творів, перекладених на російську мову, українські педагоги, навіть негуяючи російську систему освіти, все ж підпадали під її вплив, де завжди домінувала чорносотенна ідеологема “Самодержавіє, православіє, народність (російська)”. Радше Васьковичу близькою і суголосною була теза М. Драгоманова, який ще в 1891 р. (“Чудацькі думки про українську національну справу”) писав: “Українське письменство доти не стане на міцні свої ноги, доки не буде діставати всесвітні образовані думки й почуття просто з Західної Європи, а не через Петербург і Москву, через російське письменство, як робиться це досі. А ще зазначалося, що не можна уважати себе “образованими”, доки не вивчити, по крайній мірі, двох-трьох західноєвропейських мов, щоб хоч читати на них найважливіші речі”.

Саме тому з такою наполегливістю дослідника він працює над своєю відомою (на жаль, маловідомою для сучасної педагогічної спільноти) роботою “Кершенштайнер і українська педагогіка”, здійснюючи порівняльний аналіз ідей одного із найбільших знаменитих світових учених-педагогів, який за рішенням ЮНЕСКО (1988 р.) відзначений як той, що в XX ст. визначив спосіб педагогічного мислення. Уже в 20—30 роки твори цього великого німецького педагога були перекладені на “англійську, шведську, волоську (румунську), російську, еспанську, польську, фінську, італійську, болгарську, турецьку, китайську, японську...”.

Зрозуміло, з відомих причин

офіційно не здійснювався переклад українською, але такою була доля бездержавних націй. Правда, блискучий переклад праці Кершенштайнера “Що таке державно-громадянське виховання” зробив у 1918 р. В. Сімович як необхідну річ “для новоствореної національної держави”. Васькович з великою увагою описує різномісні контакти українських педагогів із творчістю Кершенштайнера, відшукуючи раціональне зерно і його впливи на формування проекту єдиної української школи.

Чимало місця в роботі відведено діяльності наркома народної освіти Г. Гриньку, який у період початку 20-х активно намагався, вже в радянських умовах, відірватися від російської освітньої моделі, пропонуючи власну концепцію. Хоч ці скромні потуги незабаром були нейтралізовані більшовицьким режимом, ця сторінка співпраці передусім з німецькими і західноєвропейськими педагогами залишається світлою новизною в розвитку національної освіти. Васькович зазначає, що за таких умов, коли дітей виховували “слугами большевизму”, будь-які “спроби пов’язатися із Західною Європою не могли бути довготривалі, не могли мати якогось успіху. Їх не вдалося проводити в підневільній українській дійсності, де всяку вільну ініціативу здушує большевицький уряд у більшій мірі, ніж робив це царський. Є підстави думати, що навіть такі спроби, які започаткував Гринько в шкільництві, могли дати Україні інші осяги, якщо б розвивалися у вільній державі, при співпраці з сусідніми державами Європи, яка могла бути корисною для обох сторін — для України й для європейських держав”.

Позитивно, що говорячи про нову, єдину, вільну, безплатну, обов’язкову, національну українську школу, Васькович у своїй праці про Кершенштайнера запропонував синергетичну платформу для професійної дискусії про її сенси, опосередковано залучивши до неї кращих представників національної суспільно-політичної і педагогічної думки (Г. Ващенко, С. Русова, К. Ушинський, С. Сірополько, В. Сімович, О. Музиченко, Я. Чепіга та ін.), які глибоко знали характеристики національної і зарубіжних навчально-виховних систем. Він озвучує дуже вдалу оцінку наукової розвідки С. Сірополька 1934 року про “українсько-радянське” шкільництво, що вийшла у Варшаві: “шкільні системи в Сов. Україні не мали в собі будь-яких ознак, які характеризували б собою традиції чи світогляд українського народу. Це витвір поодиноких осіб або запозичення системи інтернаціонального характеру. Як правдиво каже видатний німецький педагог Георг Кершенштайнер, не може бути жодної інтернаціональної освітньої системи, бо кожна система має відбивати ознаки свого народу: його традиції, світогляд, правову систему, господарський лад”.

Чому для наших сучасників, як і для Г. Васьковича, ці погляди-спогади історичного минулого зберігають свою значимість. Це, напевно, тому, що ці проблеми є не просто всезагальними, але дуже чутливими і затребуваними для нинішньої української дійсності, особливо за умов російської агресії.

Нині, у XXI ст., українці мусять бути свідомими того, що чим швидше постколоніальний народ сформує “свій” погляд на історію, політику, національні культуру, мову, церкву, освіту, економіку, тим продуктивнішими ставатимуть механізми, які були тривалий час атрофовані бездержавністю, тим успішніше відбуватиметься консолідація і єдність народу, роблячи впізнаваним для Себе і Світу своє національне обличчя. Попри все, держави і народи обстоюють насамперед природні для них національні інтереси, стають дедалі жорстокішими, відкидаючи часто на узбіччя гуманістичні й етичні правила і норми. Безупинна конкурентна боротьба вимагає національно-оберігаючого імунітету для захисту, розвитку, виживання. Інакше ослабленому національному організму завжди нав’язуватимуть чужі мову і традиції, переписуватимуть на чужинський лад історію, заставлятимуть “молитися чужим богам”, бути громадянами світу, але не українцями, з пафосом і захеканістю надаватимуть візи, створюючи для людей, особливо молоді, умови для зубожілості, напівкультурності, напівосвіченості, остаточно окупувавши (олігархами) інформаційний простір. Україна — без людей, люди — без землі, церква — без хреста, а село — без школи є вічним прагненням тих тимчасових “господарювальників-глітаїв”, які Україну сприймають не як цінність, а як територію для власної “бізнес-страви”. Такою бачиться перспектива українства, якщо воно втратить власну Душу. Тому найголовніше завдання — виховувати свідому Націю, творити її повнокровні стани на чолі з **національними духовними Будителями і національною військовою Аристократією**, не дозволяючи нікому нав’язувати нам роль (уготовану зайдами) вічних гречкосіїв. Бо лише вільний, ніким не покріпачений Народ здатен пам’ятати, шанувати і цінувати своїх національних героїв, свою минувшину і захищати майбутність. Через роки ці вартісні сигнали для становлення свідомої Нації наскрізно прослідковуються в працях і творчих доробках Г. Васьковича з його триєдністю педагогічної концепції: а) національна рідномовна школа; б) навернення народу до його історичної пам’яті; в) діалог української і загальнолюдської культур крізь погляд на Світ очима власного “Я”. Будучи відірваним від рідної землі, він ні на мить не зупиняв свій пошук історичної справедливості, свого бачення українського космосу, оберігаючи велику Шевченкову істину — **“В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля”**.

Його намагання розібратися з історичними колізіями переслідувало одну, велику гуманістичної сили, мету — показати шлях до національного відродження й здобуття та утвердження власної держави. Для цього в його розумінні існував безальтернативний засіб — говорити зі своїм народом історичною Правдою. Очевидно, досліджуючи місію Кирило-Мефодіївського Братства у

визволенні українства, пам’ятав, що на його печатці був викарбуваний заклик: **“Пізнайте Правду, і Правда зробить Вас вільними”**. Бо тільки ця довгоочікувана Свобода Людини принесе українцям вільність національну, духовну, політичну, соціальну. Цією правдою повинен послуговуватися передовсім український Учитель, якого “слово праведне” (про Україну) має “стояти одвіку на сторожі”.

Саме історична правда, правдиво трактована сутність української педагогічної і суспільно-політичної думки допомагатимуть знаходити шлях для утвердження державотворчих й україноцентричних пріоритетів у національно-культурній, духовній, мовній, освітній сферах життєдіяльності. Вочевидь, помітно, що педагогічні ідеали Г. Васьковича перегукувалися із загальнолюдськими світоглядними цінностями, усталеними цивілізаційними нормами, що зрошують Людину впродовж багатьох віків. У свій час Конфуцій у знаменитій книзі “Лунь юй” писав: “Хто осягає нове, плекаючи колишнє, той може бути вчителем”.

Ці освітньо-виховні завдання щодо національної пам’яті “злії люди” підмінюють дешевими телешоу з “цінностями”, за якими на фальшиве світло летять вкотре обдурені. **Не дуріте самі себе**, — застерігав Шевченко. Не будьмо збайдужілими. Бо нам, українцям, “не однаково”. Коли “мовно-культурна сфера сьогодні, — зазначав І. Дзюба ще на початку нинішнього тисячоліття, — перенасичена політичними й ідеологічними спекуляціями, а довірливі журналістські версії, міфоподібні утворення витіснили наукову інтерпретацію...”, то знаймо, що жартувати не можна, коли в твоїх храмах топчуться брудними чобітьми. Не дозволено нікому, виховуючи молодь, підмінювати ідеали національних просвітителів на злочинні творіння душителів. Маємо нагадувати при цьому кожному сущому слова М. Грушевського: “Якщо ми, українці, хочемо, щоб нас поважали інші народи, то треба, нарешті, почати з поваги до самих себе”.

Для професора Г. Васьковича у величній низці національних пріоритетів стояла осібно рідна (українська) мова. Як генетичний код народу, як символ національної гідності, як безсмертна культура нації. Вона, переживши лінгвоциди “петрівсько-катериненських” руйнівників, Валуєвські й Емські держимордні циркуляри, пацифікацію, заборонні закони щодо української мови на колонізованих Галичині, Буковині, Закарпатті, Волині, “есересерівські” русифікаторські акти XX століття, українофобський закон “Ка-Ка” уже в теперішні часи, продовжує звертатися до приспаних, збайдужілих, заблукалих співвітчизників словами Сидора Воробкевича:

Мова рідна, слово рідне!

Хто вас забуває,

Той у грудях не серденько,

А лиш камінь має!

Академік В. Вернадський стверджував, що народ із втраченою мовою є “розумово поневолений”! Під облудливими гаслами “демократії” і “прав людини” сьогодні прихильники і представники “руського міра” в Україні прагнуть одного — законсервувати для українців цю розумову і духовну поневоленість. “Какая разница” заповонила інформаційний простір, голови незорілого політикуму і владців, а най-

небезпечніше — ввійшла в дитсадки, школи, університети, вишолочуючи норми і рішення Конституції України, Конституційного Суду, законів. Тому суспільство не може споглядати за діями українофобів “та мовчки чухати чуби”, коли вони вкотре намагаються на українській землі вибудувати не життя, а “вегетування” за сценарієм Московії чи будь-яких інших заброд. Нехтування і приниження авторитету державної української мови є прямою загрозою національній безпеці. І “не однаково” нам, коли така політика в усіх сферах призводить до катастрофічного падіння знань учнівської та студентської молоді з української мови і літератури. Адже за результатами ЗНО-2019 понад 53 тисячі (16%) тих, хто хотів стати студентом університетів та академій, не подолали мінімальний знанневий поріг. Подібні результати отримані з історії України. Очевидно, не без “участі” наставників у Національній музичній академії України ініціативна група (61 студент) виступила з вимогою викладання російською. Отак! Уже було. У 2010 р. на Донбасі в українських школах стали раптом навчати за букварями РФ “Наша родина — Россия матушка”, а в навчальних програмах замість Шевченка і Франка, Гонти і Залізняка, Шухевича і Кармелюка появились петровські і постишеви, жукови і ватутіни, столипіни і криваві миколи. Складалося враження, що все українське надто вже стало їм на заваді будувати “свою Україну”, в якій немає місця для української мови, національної культури, власноруч написаної історії, української церкви і, навіть, української пісні. “Рускомірські” гадають, що якщо в своїх злих антиукраїнських намірах робитимуть укупі, так не болітиме в пупі. Не вийде. П’ятиколонники отримають рішучу відповідь. Прикро, що чимало їх перебуває в освітянському середовищі. Не завжди їхні ганебні справи отримують належні оцінки. Бо як тоді розуміти судові рішення, за яким викладач, що свідомо і публічно поглумився над могилами воїнів АТО, отримав і надав право виховувати та навчати молодь? Таким експериментам, як і таким негідникам, не може бути місця в середовищі, де виховується українська молодь. Васькович щодо подібного привів слова Я. Чепіги, який обстоював національні принципи школи: “Коли матеріалом для експерименту береться душа дитини, ми не можемо мовчати, ми певні, українське учительство підніме свій голос і з’ясує всю шкідливість його для дитини”.

Адже від того, яким буде соціокультурне середовище, свідомість і культура українського вчительства, залежатиме внутрішній духовний стан Людини, вектор національного, особистісного розвитку, безпека і прогрес, ступінь виживання. Цієї парадигми дотримувався Васькович, а тому так наполегливо намагався об’єднати українську освіту з ідеями кращих світових і європейських учених-педагогів. Засновник педагогічної науки, всесвітньо відомий чеський педагог Ян Амос Коменський, до якого з великою симпатією ставився Васькович, наголошував, що недостатньо навчати істи, пити, ходити, розмовляти, прикрашати себе одягом, адже все це слугує лише тілу, яке не є людиною, слугує для людини тільки хатиною. Її господар (розумна душа) перебуває

всередині: про нього варто турбуватися значно більше, ніж про зовнішню оболонку.

Виховна теорія Васьковича передусім опиралася на творення внутрішнього стану особистості, на морально-етичну силу людини. Будучи прихильником Я. Коменського, його пансофічної школи з її загальною мудрістю і всезнанням, він прагнув, щоби українська молодь збагачувалася морально, інтелектуально, рідномовно, позбавлячись чужинської душевності.

— Якщо керуватися ідеями великих мислителів і українських просвітителів, то, найперше, Педагогу слід бути свідомим і вмотивованим на високу оцінку значущості педагогічних традицій свого народу для суспільної виховної системи.

— Він має бути істинно народним, виховуючи “дітей” народу для свого народу, а тому він не може не бути патріотом рідної мови, культури, рідної землі, української держави. Головною вимогою до нього в умовах освіти “впродовж життя” — не лише формально “знати”, але й безперервно вивчати, шанувати, любити рідну мову, літературу, історію, творчість і традицію Народу.

— Становлення особистості вчителя на всіх рівнях освіти, самоосвіти, педагогічної практики і дії має здійснюватися на народно-педагогічній, національно-педагогічній та україноцентричній основі.

— Влада, громадянське суспільство мусять нарешті переконатися, що немає талановитішого і розумнішого педагога, аніж народ. Бо й справді Я. Коменський, А. Дістервег, Г. Сковорода, К. Ушинський, Г. Ващенко, Б. Грінченко, І. Гаспринський, В. Сухомлинський та багато інших стали великими педагогами, оскільки були народними, впроваджували в життя основоположні принципи культуро- і природовідповідності, народності, історизму.

— Категорії моральності, духовності за жодних умов не можна заглушувати реально-прагматичною, технократичною освітою, а національну гідність, совість, національну ідею відтісняти на узбіччя навчально-виховного, суспільного процесу, замінюючи їх “гастрономічними ідеалами”. Давня народна мудрість застерігає і нагадує новим молодореформаторам і модераторам від освіти, що навіть той, хто є “успішним” у науках, але відстаючий у моралі й духовності, той передовсім відстаючий, аніж успішний.

Васькович є одним із тих педагогів і громадських діячів, які велику увагу приділяли всім ланкам освіти, зокрема позашкільній освіті, особливо українській **“Просвіті”**. З великою пошаною ставився до її визначних осіб: Б. Грінченка, Лесі Українки, Д. Дорошенка, В. Дурдуківського, В. Антоновича, М. Сумцова та багатьох інших, які працювали в Київській “Просвіті”. Він описує вкрай вороже ставлення з боку російської шовіністичної політики, особливо столипівщини, до діяльності “Просвіти”, які силами українців функціонували від Поділля, Волині, Житомира до Новочеркаська і Амуру. В одній із робіт він згадує слова знавця російської політики О. Лотоцького: “Урядові афоризми Столипіна в історії репресій на українство стоять поруч та нарівні з Валуєвським обійником 1863 р. та заборонним актом 1876 р. Чого не

відважилися виразно його попередники, то висловив виразно він. Очевидно, в певності, що його перемога вже остаточно та що вже *finis* “бывшей Украине”. Весною 1910 р. в Києві закрито “Просвіту”, а також в Одесі, Чернігові, Кам’янці-Подільському, Катеринодарі, Катеринославі, в інших містах та селах. Заборонялися клуби, лекції, написи українською на крамницях, відзначення Шевченкових роковин, а російські шовіністичні центральні і завзяті вороги українства повели у своїх пресових органах широку агітацію проти українського національного руху.

Ці відомі факти наводжу передовсім з єдиною метою — необхідності засвоювати уроки історії. Бо інакше і надалі нас супроводжуватимуть парадоксальні рецидиви, які не зустрічаються в практиці державницьких народів. Адже хто б міг подумати, що вже в наш час у столиці Української держави — Києві — чорносотенні владоможці з великим хаєм і пієтетом відкриватимуть меморіальну дошку Столипіну — кату і душогубу українства. А коли так, то */ Не шукайте, не нудайте / Того, що немає*, — застерігав Шевченко. Не варто роздмухувати відволікаючі від суті “дискусії” про втрату Криму і частини Донбасу. Усе — на видноті, на поверхні. Спочатку в нас забрали українську Душу, яку за весь період незалежності так і не намагалися належно зрошувати. То чи є вакцина протидії цьому багатосотлітньому агресивному ординству, направленому проти України?! Так. Багато корисних речей, як відповідей на наболілі питання, можна знайти у матеріалах до історії розвитку суспільно-політичної думки в Україні XIX—XX ст. **“Вишкільного курсу”** Г. Васьковича. У передмові голова Спільки Української Молоді Є. Коваль так оцінив значимість цієї праці: “Маючи таку зброю в своєму інтелектуальному арсеналі, наша сучасна молодь вийде переможно з небезпечних вирів оточуючого нас світу”.

Справді, робота написана на основі ідей видатних творців Т. Шевченка, І. Франка, Є. Маланюка, М. Міхновського, М. Драгоманова, М. Костомарова та інших українських просвітників, які сьогодні на часі. Серед цього широкого діапазону ідей звучать слова Міхновського: “Ми виходимо на історичну арену, і або поборемо, або вмеремо. Ми не хочемо довше носити панування чужинців, не хочемо більше зневаги на своїй землі. Ми сильні нашою любов’ю до України!”

Г. Васькович завжди прагнув і мріяв бачити Україну незалежною, соборною і успішною. Доводив цю мрію не фразою, а чином своєї життєтворчості, утверджуючи педагогічні ідеали гуманізму й народності для української школи. І наш етичний і громадянський обов’язок ці суспільні ідеали впроваджувати в систему національної освіти задля високого громадянського і патріотичного виховання української молоді. Повертаючи Нації незаслужено забуті імена, вшановуючи Григорія Васьковича, достойного сина України, через пізнання і визнання його “Слова і Діла”, ми відроджуємо не тільки національну пам’ять і торжество справедливості. Оживає великий і праведний педагогічний принцип — “Роби, як Я”, коли особистий чин стає гідним прикладом наслідування НАЩАДКА-МИ.

Запорука нашого майбутнього — соборність

Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ

Продовження.
Поч. у ч. 1—2 за 2020 р.

За рік від об'єднання собору українського православ'я у плані становлення сильної та авторитетної ПЦУ вдалося зробити значно менше ніж очікувалося. Це не лише стороннє журналістське спостереження, а факт, який визнають і Предстоятель ПЦУ — митрополит Епіфаній, і провідник стратегії українського майбутнього — геополітичного курсу “Геть від Москви!” — п'ятий президент України.

До 15 грудня 2018 р. українців лякали абсурдними страшилками, що Господь навіть не слухатиме людських молитов, які лунають з-під склепінь неканонічних церков. Після офіційного отримання Томосу про автокефалію стратегія російської брехні змінилася, хоч суть залишається незмінною. Тепер уже не могли брехати про неканонічність Церкви. Тому почалася брехня про “неканонічний спосіб отримання канонічності”. Як доказ “неканонічності” називали факт, що “жодна” з православних церков світу не визнала ПЦУ. І знову найманці легіону брехні підводять до “висновку”, що Господь не слухатиме молитов з таких церков. Це нагальний приклад явного блюзнірства, коли йде спроба показати нам Господа у образі чиновника з нашого реального життя, котрий викидає людські листи до кошика, бо вони у нестандартних конвертах. Усе це є запереченням суті Святого писма! Чому наші люди так легко купляються на подібні нісенітні “теорії”?

В основі цього явища з одного боку лежить людська неграмотність, яка у багатьох випадках межує з фанатизмом. З другого боку — тут спрацював матеріальна зацікавленість. Вона по суті майже не стосується жертвування, які вкладають вірні до церковної скарбниці. Це передусім стосується вливань від спонсорів релігійної нестабільності в Україні. Вони через кремлівську агентуру йдуть або прямо з Росії, або від бізнесу в Україні, який працює з Росією.

Бо чим ще як не спонсорськими вливаннями можна пояснити той феномен, що багато отців УПЦ МП їздять мерседесами, коли у них на літургії бувають до 200 осіб і дають до скарбниці від 20 до 50 гривень? Зібраних сум може не вистачити й на придбання й утримання віслюка, яким їздив Ісус Христос. А що казати про мерседеси?..

Предстоятель ПЦУ митрополит Епіфаній в інтерв'ю для “1+1” прокоментував факт практичної зупинки переходу парафій з фактично неканонічної УПЦ московського підпорядкування (її немає у жодному православному диптиху з переліком автокефальних (незалежних) церков, ані навіть у диптиху з переліком авто-

Осмислення часу тривоги, надії і віри

номних церков!) до тепер уже повністю канонічної ПЦУ. На це вплинула і зміна влади, і тиск із боку Росії.

За словами митрополита, впродовж 2019 року до єдиної української церкви приєдналося майже 600 громад із колишньої УПЦ МП: “Дехто каже, що це мало, а хтось, що багато. На початку, після визнання і після отримання Томосу, відбулася така хвиля переходів. Приблизно 400—500 громад приєдналися одразу. Нині ж, у зв'язку зі зміною влади, цей процес призупинився”. Виявляється тут, окрім політичних моментів (наскільки я зрозумів — почуття страху), є ще й юридичні аспекти, з якими стикаються громади, які переходять у ПЦУ.

З боку Російської Православної Церкви як закамфльованого підрозділу ФСБ (на цьому постійно наполягав російський священник Глеб Якунін!), чиниться тиск на кожного з парафіян РПЦ, хто намагається щось заявляти про логічність виходу з-під московської залежності. Коли я працював над статтею “Московська експансія...”, то знаходив свідчення (2019 р.) фізичної розправи над прихильниками виходу з-під Москви. Чи нині ця ганебна практика вже відійшла у минуле?

Середущий із Зеленських — Володимир — 20 травня 2019 р., під час знакової (бо з падінням президентського посвідчення) інавгурації проголосив і свого 7-річного сина, і свого батька президентами України. А вихвалення перед президентом США про “його людей” на знакових посадах свідчать про мислення середущого із Зеленських: “Держава — це я” як полюбляють говорити диктатори... Відчуття посилюється заявами старшого із Зеленських про біомасу.

Питання судилища у Вінниці над людиною, котра запалила зелене світло переходу російських парафій до ПЦУ багато уваги присвячує газета “Україна молода”. Увагу привернув заголовок статті: “Протоієрей УПЦ Московського патріархату роками отримує зарплатню як працівник поліції Вінниччини”. У матеріалі за 6 грудня 2019 р. розповідається про приголомшливі факти лобювання інтересів УПЦ Московського патріархату керівництвом обласного Управління поліції Вінниччини. Ця область на релігійній мапі України “особлива”. У ній московським попом удалося фактично заблокувати бажання тисяч православних молитися у храмах помісної автокефальної ПЦУ. “І не дивно, — сказано у статті, — адже керівник обласної поліції Юрій Педос не лише симпатизує УПЦ МП, а й усіляко протидіє юридичній реєстрації документів про зміну конфесійної належності низкою релігійних сільських громад області”.

А підлегла цього генерала — слідча Світлана Воронюк — відкриває кримінальне провадження за самоуправство проти начальника управління у справах національностей та релігій облдержадміністрації Ігоря Салеського через те, що за зверненням громад він першим в Україні оформив переходи храмів від УПЦ МП до Православної Церкви України.

Обласний генерал, відчувачи, що “державна — це я”, байдужий до цього питання (або негласно стоїть на позиції, що нічого

біомасі молитися рідною мовою) зрозумів, що за його діяння не “ударять” по пальцях. І розпустив руки.

І. Салеського вже кілька місяців тероризують допитами і навіть домоглися усунення його з посади на кілька місяців. Зробив це суд з подачі ГУ Нацполіції та прокуратури Вінниччини, куди звернулися керівник Вінницької єпархії РПЦ в Україні Варсонофій та окремі сільські настоятелі.

Це рішення суду вигідне керівництву Вінницької єпархії Московського патріархату, яка буквально “закидала” пана Салеського судовими позовами. Посадовець у середині жовтня змушений був оприлюднити своє відкрите звернення до міністра внутрішніх справ Арсена Авакова з проханням “надати відповідне доручення компетентним підрозділам МВС дати об'єктивну оцінку ситуації, яка склалася на Вінниччині між суб'єктом владних повноважень та Головним управлінням Нацполіції України у Вінницькій області”.

Чому так запанікували чини РПЦ? Виявляється, 32 суди різних інстанцій уже визнали правомірними дії обласного управління під час реєстрації громад ПЦУ, які змінили конфесійну належність із РПЦ на ПЦУ. А низка справ ще чекає розгляду в судах. Після оприлюднення І. Салеським відкритого листа, до Вінниці нагрянула комісія з Києва. Виявилось, що настоятель храму УПЦ МП, який розташований на території главної поліції (!), протоієрей Сергій Гудзенко роками отримував зарплатню по лінії Нацполіції як працівник правоохоронних органів, пише газета “Україна молода”. І буде цей святий отець свій палацик з високими воротами під містом. Прагнення відгородитися високими мурами та високими воротами — ознака зловідомої ментальності.

Виявляється, вінницька історія з генералом Педосом — далеко не єдиний, хоч дуже показовий, випадок неприхованого лобювання держаними органами України інтересів філії Російської церкви в Україні. Названий у першій частині статті розділ сайту Російської православної Церкви “Десять Русской Православной Церкви” не залишає двох думок щодо того, хто є що!

Раз цей нюанс важко зрозуміти багатьом українцям, то чи ж можемо дивуватися, що цього не розуміють за кодоном. На цьому жорстоко спекулюють і РПЦ, і російська дипломатія для дискредитації у світі й ПЦУ, і України. І Предстоятель ПЦУ, і п'ятий Президент України розповідали, як старався колишній міністр оборони Греції, щоб не допустити до визнання ПЦУ Елладською церквою.

Колишній міністр оборони Греції Панос Камменос доводив, що визнання Елладською Православною Церквою української автокефалії є “злочинним” з огляду на те, що це рішення провокує втрату Атенами російського покровительства. “Камменос, — читаємо та сайті Збруч (<https://zbruc.eu>), — визнав, що він особисто тиснув на архієпископа Ієроніма та грецьких архієпископів, заохочуючи їх не визнавати Православної Церкви України. Про це експерт оборони заявив під час наукової конференції

Інституту геополітичних досліджень “Геополітичні події в життєво важливій галузі Східного Середземномор'я і їх взаємодія з міжнародним середовищем”.

Панос Камменос вважає рішення собору ієрархії Елладської Церкви “злочинним” через те, що Росія скасує гарантії недопущення “окупації грецьких островів” Туреччиною, надані Москвою в укладених з греками угодах. Він попередив Грецію: “Якщо щось станеться найближчими місяцями, за відкликання російських гарантій безпеки Греції відповідатиме собор ієрархії Елладської Церкви”.

Якщо за позицією Камменоса стоять не російські гроші, а лише турбота про національну безпеку, то її якось можна зрозуміти. Хоч важко, бо є крайнім безумством пробувати задобров'ятити терориста і шантажиста. Скільки б його не задобров'ятити, небезпека, що він підірве світ, дуже велика.

На це звертає увагу український сайт Cerkvarium. Його аналітики наголошують: питання визнання ПЦУ включено Росією в безпековий пакет геополітичних домовленостей з Грецією. І це було зроблено на тлі крику Росії про неприпустимість втручання політиків у церковні питання. Невиконання Грецією цього “церковного” пункту може призвести до безпосереднього тиску Росії на Туреччину з метою відкриття коридору для сирійських біженців в Європу через Грецію. Це черговий доказ, що маємо справу з великим міжнародним терористом, а не з “демократією від Владивостока до Парижа”, як чуюмо у час галюцинаційних приступів президента Франції.

Виникає питання: і що далі? Звичайно, не з Макроном, а з українським православ'ям. А, точніше, треба говорити про понадконфесійну духовність, яка не дозволить українцям називати іншого українця ворогом. І предстоятель ПЦУ, і п'ятий Президент вірять, що такий час настане. І я в це вірю. Вірю, що цей час уже на обрії. Згадуваний у першій частині статті провідний російський антипутінський професор Андрей Піонтковський вважає, що створена Путіним система бандитського капіталізму має межі міцності. Вона точно вибухне і поховані під своїми руїнами розпалені Путіним ревізіоністські амбіції. Прийде час, коли слово “росіянин” буде синонімом великого злочинця.

Однак поки це станеться, нас ще чекають деякі випробування. На сайті Cerkvarium є стаття “Кейс Юраша: як Московський патріархат обманює Зеленського”. У ній сказано, що документально зафіксована позиція УПЦ МП у час російської окупації України (книжки Т. Деркач “Russian church in hybrid war against Ukraine” та “Московский патриархат в Украине: анатомия предательства”). Зі статті дізнаємося, що УПЦ МП докладає шалених зусиль, аби відновити вагу в українському житті, яку вона мала у час владі Януковича. Робить вона це цинічно, намагаючись задіяти антипорошенківські комплекси Зеленського. Їх, виявляється, має не лише чинний президент, а й практично уся чиновницька рать Офісу президента на чолі з одіозним Богданом.

У пошуку політичної під-

тримки УПЦ МП готова на будь-які маніпуляції свідомістю оточення президента. Найяскравіший приклад — наїзди на міністра культури, молоді та спорту України В. Бородянського. Він лише сказав, що непогано б дотримуватися чинних законів, як його в УПЦ МП відразу “записали в продовжувачі політики Порошенка” і у “гонителі Церкви”.

Ще більше показовим прикладом тиску з боку УПЦ і її маніпуляції була історія конкурсу на посаду глави Державної служби з етнополітики та свободи совісті. Це нова урядова структура, створена указом Володимира Зеленського. До фіналу конкурсу дійшли Андрій Юраш, відомий у світі український релігієзнавець родом з Черкащини, та Юрій Решетніков — родом з Запоріжжя. Обидва вони очолювали структуру, яка була попередницею Державної служби з етнополітики. Юраш — у час президентства Порошенка, а Решетніков — у час прем'єрства Тимошенко.

На сайті Cerkvarium читаємо: “Коли Юраш на конкурсі за всіма показниками обійшов Решетнікова, в УПЦ МП запустили шквал публікацій. У них червоною ниткою повторювалася ідея, що Юраш — креатура Порошенка у владі. Мета була зрозуміла: донести до Банкової, що Юраш — агент Порошенка. Знаючи ставлення шостого президента до п'ятого, це означало, що Юраш не буде допущений до посади, що вже починає бути нормою у час президентства Зе”.

Так і сталося, як прогнозувалося. У грудні 2019 року Кабмін оголосив новий конкурс на посаду голови нової служби без права участі у ньому Юраша та Решетнікова. На кого “натиснула” УПЦ МП, щоб домогтися обнулення (так офіційно названо у повідомленні Кабміну) попереднього конкурсу, поки невідомо. В оточенні Зеленського є багато осіб, котрі намагаються широко провітрювати владу від “духу” президентства Порошенка. Одним із них є помічник Зеленського, а раніше — його кінопродюсер Андрій Ермак. Про нього в одному інтерв'ю цікаві деталі розповів російський антипутінський політолог А. Піонтковський. За його словами, А. Ермак у перші місяці його біляпрезидентської кар'єри намагався “пояснити” світові, що винуватцем війни Росією є Петро Порошенко. Як “доказ”, твердить Піонтковський, Ермак показував фотографії своїх родичів, вбитих на “розпаленій Порошенком” війні. Це, каже російський політолог, дало протилежний від очікуваного ефект. Американські дипломати легко з'ясували, що не було в Ермака ніяких родичів, які загинули. І зрозуміли вони, що Україна переживає непростий період випробування владою циніків.

А у час циніків, знаємо зі свого та чужого досвіду, не лише рядовому громадянину непросто житись, а й армії, школі, Церкві. Попри виклики нинішнього часу митрополит Епіфаній з оптимізмом дивиться в українське і національне, і церковне майбутнє. Він переконаний, що незабаром буде друга хвиля переходу парафій з-під російської до української юрисдикції. Він очікує, що у 2020 році ще кілька помісних Церков визнають ПЦУ.

Далі буде.

Євген БУКЕТ

У Європі право на повстання (*jus resistendi*, право на революцію, право опору) було вперше зафіксовано у “Великій хартії вольностей” 1215 року — першому юридичному документі, у якому закладено основи концепції прав людини. Право людини на повстання зберігається дотепер. У “Загальній декларації прав людини”, проголошеній Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, у преамбулі зазначено: “Необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення”. Закріплення такого права є свідченням того, що головні пріоритети держави насправді належать не державному апарату — чиновникам, а народу — громадянам країни.

Статуту Речі Посполитої від Мельницького привілею Олександра Ягеллончика 25 жовтня 1501 до Конституції 3 травня 1791 також передбачали право опору. Тож багато разів “Військо Запорозьке... змушене було кров’ю і відвагою боронити цілісність своїх прав, і цій обороні сам Бог, месник, сприяв”. Повстання надвірного козацтва в Україні проти тиранії та гноблення українського населення польською шляхтою та євреями-орендарями, спричинених окупацією території Війська Запорозького Річчю Посполитою 1714 року, цілком вписувалося в тогочасну модель захисту прав і свобод людини. Криваві наслідки Коліївщини були лише проєкцією в площині збройного опору Речі Посполитій щодо брутального порушення прав і свобод корінного українського населення впродовж усього XVIII століття.

Ба більше, Коліївщина (1768—1770) як соціально-національна революція сумірна з Війною за незалежність США (1775—1783) та Великою французькою революцією (1789—1799) — великими подіями, що змінили історію людства.

Але, на відміну від них, повстання за козацьку республіку не увінчалось перемогою. Поразка на півтора століття зняла з порядку денного світової дипломатії питання існування Української держави. Вона не дала змоги об’єктивно оцінити ту потугу, яку вніс цей рух у всесвітню історію, ті зерна, які посіяло це рушення проти поневолення. Попри трагічність для українського народу, Коліївщина стала цивілізаційним рубіконом, після якого право людини на свободу, незалежне від національності, віри, волевиявлення, вишло на перше місце.

Після Коліївщини вже Декларація незалежності США 1776 року стверджує: “Досвід свідчить, що люди воліють радше терпіти, поки лихо стерпне, ніж вносити покращення скасуванням форм, до яких звикли. Проте, коли довга низка правопорушень і зловживань владою, незмінно з однією й тією ж метою, виявляє намір підпорядкувати народ абсолютному Деспотизму, тоді народ має право і навіть обов’язок скинути

такий уряд і поставити нових Сторожів свого майбутнього”. А згідно з ухваленою у Франції 1793 року “Декларацією прав людини і громадянина”, “Спротив пригнобленню є наслідком порушення інших прав людини. Коли уряд порушує права народу, повстання для народу і для кожної його частини є найсвятішим правом і невідкладним обов’язком”.

Маніфест коліївців був першою у світовій історії декларацією прав людини: “Коронні обивателі, які у великій кількості живуть у маєтках шляхетських, королівських та духовних! Настав уже ваш час вирватися з неволі і позбутися ярма та тягарів, які ви досі терпите від безжалісних ваших панів! Зглянувся Бог з висо-

Коліївщина: право на повстання і національна пам’ять

кого неба на ваше безталання, почув ваш плач і зойки з цього падолу світу і послав Бог вам оборонців, що помстяться за ваші кривди. Прибувайте ж на допомогу тим, хто хоче вас врятувати й поробити повноправними і вільними. Тепер саме час віддячити всім, що стояли над вами, за всі ваші кривди, побої, муки, вбивства, а також за нечувані здирства, яких ви досі зазнавали від своїх панів. Посилаємо до вас керівників, яким треба вірити і з ними йти зі зброєю, яка в кого є! Залишайте ваших дружин, домівки, коханих дітей. Не будете шкодувати, бо в скорому часі побачите, що нам з вами правовір-

лян українських воєводств Речі Посполитої. Але найцікавіше те, що її текст в основному повторював відозви, що поширювалися в 1750-му та наприкінці 1733 року. Ба більше, у їхній основі мотиви, що містилися в універсалах Костя Гордієнка “про захист населення” 1712-го та Пилипа Орлика “до войовничого малоросійського народу” 1711 року.

Свавільні запорожці, які були головними рушіями Коліївщини, свідомо чи несвідомо прагнули до відновлення державного життя українського народу — наміру, проголошеного Конституцією Війська Запорозького 1710 року. Вони керувалися правом народу на повстання, природним правом на спротив тиранії і гнобленню, священним правом на гідність. Для України таке право було і є надзвичайно актуальним. Це право є справді універсальною гарантією здійснення і, найголовніше, захисту усіх інших прав людини і громадянина. Звичайно, саме по собі право на повстання не панацея, а той рішучий народний захист, той запобіжник, який обов’язково буде працювати. Це, зрештою, такий бажаний для держави громадянський консенсус — спільний обов’язок, спільне право, спільна відповідальність за свободу, за гідне життя для кожного українця та для усього українського народу.

У XIX—XXI століттях ювілей Коліївщини нагадували українцям про їхнє природне право на повстання. 1818 року, через 50 років по Коліївщині, було засновано “Союз благоденства” — таємну політичну організацію декабристів, метою якої було скасування кріпацтва й абсолютизму, перетворення Російської імперії або на конституційну монархію, або на республіку. Через 100 років, 1868-го, у Львові було засновано Товариство “Просвіта”. 150-

річчя повстання Україна відзначала у вогні національної революції. У ті буремні роки важливу роль в українському війську відігравали Гайдамацькі курені та Вільне козацтво — національні добровільні військово-міліційні формування, створені за козацьким звичаєм у вигляді територіальної самооборони з виборною старшиною. Перший осередок Вільного козацтва утворився в с. Гусаковому на Звенигородщині. Там його організацію ініціювали місцеві заможні селяни Андрій та Никодим Смокції. Андрій Смокції — знаний етнограф, автор матеріалів про Коліївщину, Тараса Шевченка, Устима Кармелюка та ін. Тож не випадково за приклад під час організації “добробатів” доби УНР та Української держави брали національні повстанські підрозділи періоду Коліївщини.

Також із нагоди 150-річчя повстання надвірних козаків побачила світ праця Костянтина Широцького “Коліївщина (Гайдамаччина в 1768 році)”, у якій було здійснено спробу переосмислити значення визвольного руху XVIII ст. з позицій молоді Української держави.

Уперше на державному рівні ювілей Коліївщини було відзначено 1968 року. Саме з цієї нагоди розпорядженням Ради Міністрів УРСР № 1085-р від 01.10.1968 р. було створено пам’ятку природи “Холодний Яр”, спроектовано і відкрито кілька пам’ятних знаків у місцях, пов’язаних із повстанням, видано низку книжок. У 1960-х закладалися основи чергового національного відродження. 3 листопада 1969 року Леонід Брежнев, прийнявши у Кремлі першого секретаря ЦК Компартії України Петра Шелеста, висловив йому незадоволення “наявними фактами націоналізму в республіці”. Врешті, надмірна активність тодішніх керівників республіки (П. Ю. Шелеста і П. Т. Тронька) в гуманітарній політиці, зокрема і щодо героїзації Коліївщини, пришвидшила їхнє звільнення.

Українська діаспора відзначила 200-річчя Коліївщини створенням фундаментальної монографії про це повстання, яка в багатьох аспектах ще й досі неперевершена. Праця доктора Петра

Мірчука “Коліївщина. Гайдамацьке повстання 1768 р.”, розпочата автором в травні 1968-го, вийшла друком у Нью-Йорку в 1973 році. Вона розкриває генезу й цілі Коліївщини з української національної точки зору, показує гайдамацький рух в цілому та Коліївщину зокрема як невід’ємну складову українського національного державотворення.

225-річчя Коліївщини відзначалося вже в незалежній Україні. 1993 року було встановлено пам’ятник Максимові Залізняку в Медведівці та гранітний тулумбас у холоднороському урочищі “Склик”, а також випущено чотири конверти, присвячені ювілейній даті, та проведено спецпогашення знаків поштової оплати ювілейним штемпелем у Черкасах.

Найпомітнішими подіями 2018 року — 250-річчя від часу початку Коліївщини — стали міжобласна історична поштова естафета “250 років Коліївщині”, що тривала з 25 травня до 24 серпня та охопила понад 150 населених пунктів семи областей сучасної України, вечір пам’яті гайдамаків у колонній залі Київської міської ради, видання тематичного журналу “Українська культура” та карбування Національним банком України пам’ятної монети “Холодний Яр”. 250-літтю повстання були присвячені квітневі вшанування героїв Холодного Яру, під час яких відбулися вечір пам’яті Максима Залізняка, фестиваль “Гайдамацьке коло” в с. Забір’ї на Київщині, історико-просвітницький фест “Товмачський курінь” у с. Товмачі на Черкащині та фестиваль “Коліївщина-250” в Умані.

Не можна не згадати і двох історичних монографій, виданих з нагоди чвертьстолітнього ювілею. Це праці д. і. н. Тараса Чухліба “Магнат, козак і гайдамака. Боротьба за владу Русі-України з Коронаю Польською (1569—1769 рр.)” (К., 2018) та д. і. н. Тетяни Тарової-Яковлевої “Коліївщина: великі ілюзії” (К., 2019).

Ще однією традицією річниць Коліївщини стали проведення наукових конференцій і видання ювілейних збірників наукових праць. 2018-го таких тематичних наукових форумів було два — у Черкасах та Умані (“Коліївщина 1768—1769 років. Козацько-гайдамацьке повстання на Правобережній Україні: історичні реалії та національна пам’ять”, 8—9 червня) і в Києві та Умані (“Зіцлюючи рани минулого: 1768 рік в історії України (православна, римо-католицька, унійна та юдейська етноконфесійні спільноти в умовах Барської конфедерації, Коліївщини і російської окупації)”, 14—15 вересня). До збірника “Коліївщина: право на повстання” увійшли окремі доповіді, виголошені під час цих наукових форумів, а також останні дослідження українських науковців, які вивчають проблематику Коліївщини.

Не маємо сумнівів у тому, що Коліївщина є невід’ємною складовою національної пам’яті і самоідентифікації українців. Прийде час, коли її лицарі-провідники посядуть гідне місце в національному пантеоні творців української державності.

Презентація книжки “Коліївщина: право на повстання” відбудеться 22 січня о 19 годині в Будинку профспілок (м. Київ, Майдан Незалежності, буд. 18/2, 2-й поверх).

Закінчення. Початок на стор. 1

2. 3-поміж своїх ровесників дівчинка виокремлювалася кількома особливостями: від природи наділена сильним співучим голосом (змалку співала в церковному хорі); мала великі здібності до наук (у школі весь час була відмінницею); володіла дивовижним даром пам’яті, якій пізніше завжди по-доброму заздрив чоловік (напам’ять знала чи не всього “Кобзаря” й цитувала великі шматки драм Шекспіра в англійському оригіналі).

3. По закінченні школи Домініка відкладала на певний час свою подальшу науку і влаштувалася вчителькою у сільській церковноприходській школі. За тодішніми звичаями, в таких школах учителів утримували батьки учнів натуральною оплатою: і молоденькій учительці селяни по чергово приносили на щодень їжу. Та вона мала достатньо харчу, який стало привозити їй із домівки. Тому принесеним від селян годувала кількох убогих дівчаток-школярів.

4. Після нетривалого в часі сільськогосподарського вчителювання Домініка поїхала на навчання до Києва, здобула фах акушерки і знову повернулася додому. Пізніше вона все ж вступила до Київського народного українського університету, однак не встигла його закінчити. За літами вона була ровесницею свого майбутнього чоловіка. Більше того, їхні дні народження майже збігаються: Іван — 2 (14), а Домініка — 4 (16) січня того ж 1882 року. Втім вчилася класом старше, але в одній і тій же Брусилівській церковноприходській школі. Сироту Івана мати привела в школу на рік пізніше.

5. Кохання між молодими людьми спалахнуло тоді, коли 19-літній Іван по закінченні військово-фельдшерської школи в Києві повернувся на місячну відпустку додому. Було то в травні 1901 року. Відтоді, аж до смерті Домініки, вони по життю йшли разом. Вінчалися 11 червня 1907 року у Свято-Воскресенському храмі Брусиліві, де їх обох 25 літ перед тим і хрестили. Цю стародавню церкву (2020 року виконується чверть тисячоліття, як вона була вдруге освячена), знищила більшовицька влада, а нині її брусилівці відбудовують методом народної толоки.

П’ять епізодів із життя в Києві й Кам’янці-Подільському

1. Перша спільна життєвська пристань молодого подружжя (орендована квартира на вулиці Дорогожицькій у Києві) була досить короткою в часі. Через брак коштів довелося шукати дешевше житло поза Києвом. Отож незабаром переїзд у звичайну стареньку хату в село Дзвонкове неподалік залізничної станції Мотовилівка. Чоловік щодень добирається до столиці й повертається назад принагідними поїздами-товарняками. Молода дружина з немовлям днями сама.

2. Сіро-чорні смуги на ще білому полотні молодого життя ставали щораз ширшими. Такими зокрема були перші роки їхньої спільної долі. У жовтні 1908-го Домініка народжує сина Євгена, а через місяць помирає чоловікова мати. У липні 1910-го — смерть півторарічного первістка, а через місяць на світ з’явиться другий син — Анатолій. Здавалося б, смуга невдач мала минути. Але в цей же час перед чоловіком зачиняються двері для подальшого навчання в університеті: учорашньому випускнику-відміннику Іванові Огієнкові, попри рекомендацію авторитетного філолога, професора Володимира Перетца, адміністрація вишу відмовляє в аспірантурі. Причина — “улічон в сепаратистських настроєннях і действиях”. У грудні 1911-го Домініка народжує третього сина, якого нарекли Юрієм. Та радість від появи нового життя притлумлювали тривожні думки про завтрашній день — без сталих матеріальних засобів, без надійної крівлі над головою, без ясного майбутнього...

3. Упродовж 1918—1921 років Домініці Огієнко випала висока місія бути майже водночас і пані ректорською, і міністрівською. Усіх високоповажних гостей (професори, міністри, високі урядовці, диплома-

«Синам моїм женитися з чужинками... свого благословення я рішуче не даю»

У Варшаві віднайдено оригінал повного тексту Заповіту Домініки Огієнко

Домініка Огієнко

ти, члени Директорії, кілька разів сам Симон Петлюра), яких немало перебувало в кам’янецькому помешканні ректора університету і міністра освіти (згодом — міністра віровизнань, а під кінець — Головноуповноваженого уряду УНР), приємно вражали європейські манери господині дому: інтелігентність, чемність, повага до гостей, освіченість). З гостями дому спілкувалася винятково українською. Чоловікові пояснювала свою позицію так: “Ти можеш говорити з ними й по-польському, а я — господиня дому, і гості мусять мене вшанувати бодай тим, щоб розуміти мою мову”. Трималася гідно, а дотримання в домі українських звичаїв уважала за найсвятіший обов’язок.

4. У лютому 1920 року в Кам’янці-Подільському польська влада арештувала прем’єр-міністра уряду УНР Ісака Мазепа. На початку він перебував під посиленою вартою в домі Головноуповноваженого уряду Івана Огієнко. І це врятувало арештованому життю. Адже саме пані Домініка відважилася готувати втечу прем’єр-міністра через вікно своєї кімнати. Проризик для свого життя, чоловіка й дітей вона знала, адже за законами воєнного часу такий вчинок підлягав під найвищу статтю покарання — розстріл.

5. Улітку 1919 року пані міністрівка не “купилася” на пропозицію банкіра Хаїма Пейсатого обміняти одержані від київського видавця за нововидані підручники Огієнко українські гривні, курс яких у Кам’янці-Подільському невпинно падав, на іноземну валюту. Навіть бувало банкір спантеличився тоді відповідь Домініки Данилівни: “Українському міністрові не пристало збувати своїх рідних грошей. Про виміну грошей одразу довідається цілий Кам’янець, а це викличе грошову паніку, бо ж сам міністр збуває свої гроші”. Цей епізод Іван Огієнко пізніше доповнив у своїх спогадах так: “І нічого ми не змінiali, а потому пішли на еміграцію бідніші бідних, пішли на нужду та поневіряння... Але ніколи покійна ані слівцем не згадала про ту втрачену можливість стати людьми багатими... Бо вміла бути патріоткою на ділі”.

П’ять епізодів до Заповіту

1. 1932 рік — критичний для родини. Адміністрація Варшавського університету звільняє професора Огієнка з

роботи. Він стає безробітним. Найдраматичніше, що цьому ганебному й несправедливому звільненню сприяли не чужинці, а свої ж. Про їхню роль у бідах родини професор напише згодом так: “Ті “приятелі”, що довели до втрати катедри, відкрито тріумфували й погрожували мені ще й висилкою за границю Польщі. Чекали мого зломлення й поклонення їм. Але цього не сталося, хоч власне ті приятелі й довели до смерті мою дружину... Та й вона не зігнулася, але... зломилася...” Від тих переживань й від щоденної праці для принагідного підробітку на кусень хліба Домініка Данилівна справді зломилася. 10 березня 1934 року в шпиталі Св. Лазаря у Варшаві їй зробили складну операцію — вирізали одну нирку. Аналізи показали, що її з’їв рак. Довірчо лікар сказав чоловікові, що невеличкова хвороба може перекинута на інше місце і швидко привести до смерті.

2. 1 січня 1936 року — знову шпиталь, знову операція — невдала. Рак перекинувся на хребет. Лікування в шпиталі вже не мало сенсу. Не було тоді й знеболювальних ліків від цієї хвороби. І хвору відправляють додому. 26 квітня того ж року, відчувачи, що терпінню настає край, потай від чоловіка, дочекавшись, що він вийде з дому на чергові пошуки якоїсь роботи, вона прикликає до хати найбільш прихильних і наближених до родини в неприхильній Варшаві людей: архимандрита Палладія Вітибіти-Руденка, отця Олександра Чубук-Подільського, інженера Опанаса Нестеренка й маістра Івана Коровицького. Перемагаючи щораз частіші приступи болів, пише при них, власноруч, свою Духівницю-Заповіт (на 14-ти сторінках). Просить присутніх засвідчити його своїми підписами і зберігати в таємниці від родини до дня її смерті. Просить також відкрити документ на другий день після її поховання та прочитати в присутності чоловіка і трьох її дітей...

3. Після написання Заповіту Домініка Данилівна прожила ще 17 місяців — лежачою, прикутою до ліжка, в нерівному змаганні з немилосердними болями. Але не просто чекала смерті. Вона... працювала. Вчитувала коректуру редактованих чоловіком журналів “Рідна Мова” та “Наша Культура”, які все ще виходили в світ; готувала письмові відповіді на звернення читачів — практично всю “чорнову” роботу науковця, автора, редактора, видавця і коректора перебирала

на себе. Як і раніше, продовжувала формувати для чоловіка будь-які українознавчі вирізки з еміграційної преси; палила те з надрукованого, де зустрічалися відкриті брутальні напади на нього (газета “Діло”, журнал “Назустріч”). Коли приходили діти, вимучувала на обличчі усмішку і тихо повторювала: “Мама ви-дужає”...

4. На кінець квітня 1937 року дні “пані ректорівської і міністрівської” були порохом. Стала мари́ти Брусилівим і Україною. Ось записи двох останніх монологів, які зміг записати професор Огієнко:

“А місто мучить мене, як могила. Люди бездушні, лицеміри... Не знаєш, хто твій приятель, а хто ворог. Кого найбільше поважала, відвернулися від нас, зубожілих, а тепер і не відвідають... Наші селяни чемніші, як ці бездушні інтелігенти...”

“Від усього ми з тобою відмовилися, все віддали на працю для нашого народу. А до чого ми доробилися? Що більше ми працювали, то більше на нас нападали рідні “діла” та “назустрічі”. Тяжко було жити серед ворогів та злиднів, а ще тяжче вмирати й лишати тебе самого на нругу та знущання...”

5. Домініка Огієнко померла в середу 17 травня 1937 року в помешканні на вулиці Сталовій, 10, яке в останні роки слугувало і квартирою для родини Огієнків, і офісом створеного професором видавництва “Наша культура”. Поховали її на Волоському православному цвинтарі Варшави, який у середовищі української еміграції називається “На Волі”, — тут похований увесь цвіт української політичної еміграції пори визвольних змагань 1917—1921 років. Служба Божа і хор, який її супроводжував, відбувалися українською мовою. Зворушливе слово архимандрита Палладія, що ховаємо не тільки професору, а й довголітню міністрівку, спонукало пізніше професора Огієнка занести до свого щоденника таку болісну нотатку: “Це останнє відбулося якимось збентеженим ехом на кладовищі... Взагалі я поховав дружину, а діти Матір. Що ховали довголітню міністрівку з часу нашої Казки — ніхто ані словом не згадав. Видно, ця Казка випала вже з зачерствілих українських сердець”.

Суть цього болю професора Огієнка, викликаного аж занадто дивним ставленням офіційних емігрантських кіл до цього похорону (офіційно екзильний уряд УНР перебував тоді в Польщі) правдиво виказав львівський часопис “Новий Час” у випуску від 25 травня того ж року: “Жодних привітань, промов чи інших знаків уваги (поза вінком від УЦК (Українського Центрального Комітету — М. Т.) з боку емігрантських політичних чинників на могилі цієї шляхетної української Міністрівки не було... Зійшла зі світа скромно, як і жила...”

П’ять епізодів після Заповіту

1. За місце для могили на цвинтарі “На Волі” професорові Огієнко не довелося платити. Рішенням предстоятеля Православної церкви в Польщі митрополита Діонісія ці витрати покрила церква.

2. Тривалий час залишався неоплаченим рахунок за перебування Домініки Данилівни у Варшавському шпиталі упродовж 43 днів за період від 10 лютого до 25 березня 1934 року. Сума боргу родини складала 274,5 злотих. Знайдений у архіві документ — офіційна відповідь відділу соціальних виплат міста Варшави — за-

Домініка та Іван Огієнки зі своїми дітьми. Варшава. Початок 30-х років

свідчує, що на письмове прохання професора Огієнка покрити ті витрати за рахунок медичного страхування заявникові було повідомлено, що під категорію оплати лікування державним коштом у відповідності із законом Польщі 1933 року пані Домініка Огієнко не підпадає... Відповіді на запитання про те, коли і хто міг оплатити той рахунок, в наявних архівних документах віднайти не вдалося.

3. На другий день після похорону професор Огієнко за свіжими слідами переживань пише нотатки про свою дружину у формі нарису й публікує їх під назвою “Раз добром налите серце” з посвятою “Світлій пам’яті Д. Д. Огієнкової: замість вінка надмогильного” у черговому, травневому, числі журналу “Наша Культура” за той же 1937 рік. У цій публікації він наводить окремі витяги із Заповіту Домініки Данилівни, однак випускає з нього важливі пункти, від чого зміст документа здається далеко неповним. Зокрема не були повністю опубліковані пункти про заборону матері одружуватися синам і виходити заміж доньці за чужинців, про перепоховання її і поховання чоловіка в Україні — у Львові чи Брусилові, про обов’язки синів перед батьком, про обов’язки братів перед сестрою...

4. За родинними документами, які автор цих рядків досліджував в архіві митрополита Іларіона в Канаді, стає зрозумілим, що діти Огієнків... не дотрималися матеріного Заповіту. І то чи не в головному її рішенні: “Синам моїм жити з чужинками, а доньці моїй виходити заміж за чужинця свого благословення я рішуче не даю...” Старший син Анатолій одружився з полькою, Юрій — із єврейкою. Здавалося б, заповідь матері уволила Леся. 10 травня 1946 року у православному храмі столиці Швейцарії Берні вона обвінчалася з Костянтином Бідою — українським емігрантом, який на той час одержав докторський ступінь і викладав славистику у Бернському університеті. Однак незабаром, із переїздом до канадського Монреаля, вона письмово звертається до батька у Вінніпег з проханням розірвати церковний шлюб із її чоловіком. Незважаючи на категоричну відмову батька — митрополита Іларіона — Лариса Огієнко-Біда вступила в цивільний шлюб із російським емігрантом єврейського походження.

5. Домініка Огієнко відійшла на той світ 1937-го, так і не дочекавшись онуків. Покидаючи цей світ, вона боялася одруження синів і заміжжя доньки з чужинцями. Боялася не тому, що була націоналісткою в советському розумінні цього слова чи не любила чужинців, а тому, що дуже хотіла, аби й за умов чужини був продовжений український рід Огієнків, аби онуки могли піднести не завершену славетним дідом справу. Прощаючись зі своїми дітьми, чоловіком, вона не оплакувала їх слізьми, не просила прощення, а благословила Івана на тяжку і невдячну подальшу працю, якій він сповна присвятив життя й талант. Дітей просила повсякчас допомагати батькові в цьому. Не дочекавшись зняття з чоловіка огульних звинувачень офіційної радянської влади в “запроданстві і зраді інтересів радянського народу”, Домініка Данилівна боялася, аби в суворих умовах еміграції троє її дітей не розчарувались в ідеалах батьків, не зневірилися в своєму українстві, не зрадили батькової справи.

Не дочекався онуків від своїх дітей і митрополит Іларіон (Огієнко), ідучи до Всевишнього у березні 1972-го.

Чи то за випадковим збігом обставин, чи в тому була своя закономірність, але нікому з дітей Огієнків Бог не послав власних дітей.

Замість висновків

Ексклюзивне право уперше опублікувати повний текст нещодавно віднайденого автором цих рядків оригіналу Заповіту Домініки Огієнко надано часописові “Слово Просвіти”. Без скорочень, без купюр і без коментарів.

Документ цей — для читання вдумливого, розважливого, співчутливого.

Єдине, про що має пам’ятати читач, коли впускати до своєї душі пункт за пунктом із цього надзвичайної великої емоційної, пізнавальної і виховної сили Заповіту, — то це умови життя її авторки та обставини, за яких цей текст створювався. Ознайомившись із такими обставинами із викладеної вище хроніки знакових епізодів долі Домініки Огієнко, приходиш до висновку: окремі категоричні слова і фрази Заповіту, писані за умов неймовірної тяжкості душевних і фізичних болів, які щораз більше знесилювали тіло і дух, можна нині кожним сприйняти по-різному: і як прохання, і як благання, і як моління, і як... закінчення.

Історія цього Заповіту спонукає до думання. Передусім за кожне слово: писане, вимовлене, вигорене нами за різних обставин — у миті радості й печалі, гніву й зневіри, журби й безсилля...

І ще. В кожного народу віддавна так заведено, що останню волю тих, хто відходить за небокрай, слід виконати. Чекає виконання (і цілком очевидно, що не без участі державних чинників) одне з останніх побажань Домініки та Івана Огієнків: бути похованими вдома, на рідній землі, серед своїх, українців...

На часі — позитивне розв’язання за давнього питання створення Національного Пантеону Великих Українців над дніпровими кручами. Прах подружжя Огієнків в ньому має право зайняти почесне місце.

МОВОЮ АРХІВНОГО ДОКУМЕНТА: ПУБЛІКУЄТЬСЯ ВПЕРШЕ

“До мужа й дітей моїх моє останнє слово”

Во ім’я Отця, і Сина, і Святого Духа.

Я, нижче підписана, Домініка Данилівна Огієнкова, дружина професора Івана Огієнка, стоячи на Божій дорозі, щоб піти на Суд Найвищого Судді, при повній пам’яті й цілій свідомості, завіщаю своїй мужові й дітям своїм цю останню волю свою.

1. Мужові своєму Іванові Огієнкові найперше завіщаю щиро кохати невгасимою батьківською любов’ю всіх своїх дітей. Прошу й завіщаю по-батьківськи подба-

ти про добру долю доньки нашої Лесі, дати їй повну змогу закінчити гімназію, а також школу вищу, в чому батькові мають матеріально допомагати обидва сини, Анатолій та Юрій. Як Леся дійде літ, а Бог пошле їй мужа, завіщаю мужові своєму оточити родину Лесі своєю найбільшою батьківською Любов’ю. Завіщаю також своєму мужові по-батьківськи подбати, щоб син Юрій якнайскоріш закінчив Варшавський Політехнічний Інститут. Нарешті завіщаю й прошу, щоб муж мій по-батьківському подбав про кращу долю обох синів своїх і допоміг їм знайти відповідні посади, а в разі потреби — допомагав і матеріально, аж поки не стануть на власні ноги.

2. Коли б муж мій захотів оженитися вдруге, — від широї душі дозволяю йому й прошу його про те. Але завіщаю й прошу брати тільки таку, віком відповідну, що по материнському щиро любитиме всіх моїх дітей, а особливо Леся. Але не дозволяю йому оженитися з занадто молодою або з чужинкою.

3. Цілий вік свій я сердечно віддала своєму мужові, щиро й вільно допомагала йому в його повсякчасній праці на користь знедоленого українського народу. Завіщаю своєму мужові й решту віку свого віддати виключно на гарячу й віддану службу своєму Українському Народові. Завіщаю йому, щоб він і далі, аж до кінця віку свого, позовався вірним своїм безкомпромісовим патріотичним та національним переконанням, хоч би за це йому довелося так само тяжко терпіти, як він досі терпів. Стоючи перед Престолом Найвищого, я буду ревно й невпинно молити про полегчення йому цієї тернистої дороги та про здійснення його національних бажань.

4. Усім своїм дітям, яких я ціле життя своє палко кохала та по-материнському виховувала, — Анатолію, Юрію та Лесі — завіщаю, щоб вони ціле життя своє щиро, палко й віддано кохали батька свого. Пам’ятайте, що окремі члени родини тільки тоді матимуть правдиве щастя, коли буде між ними повний спокій та віддана любов. Як не будете ви щиро й віддано любити батька свого, як голову нашого роду, то сумління Ваше не буде чисте й спокійне ціле життя ваше, і від своїх власних дітей не дочекаєтесь ви ліпшого ставлення.

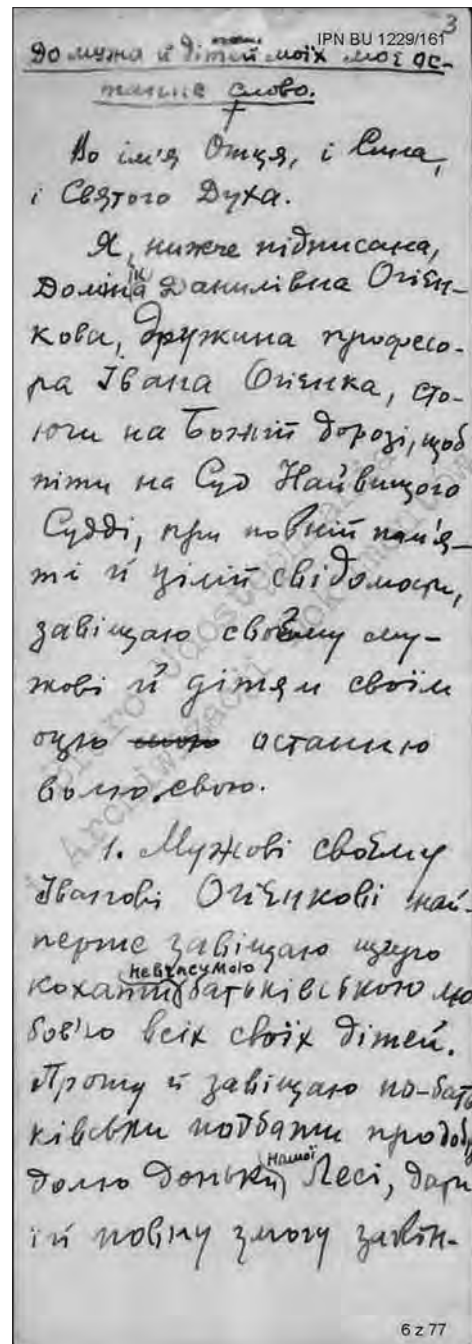
5. Завіщаю синам своїм інженерам Анатолію та Юрію, щоб вони, починаючи з 2 січня 1941-го року, щоби, коли мужові моєму Іванові Огієнкові сповниться шістдесят літ, зачали видавати йому синовню допомогу, а саме — по сімдесят п’ять злотих щомісячно, щоби вдвох разом по сто п’ятдесят злотих, аж до смерті його. Це буде та доживотна пенсія, яку батько щиро заслужив і добрим вихованням вас, і своєю безкомпромісовою ціловісною службою Рідному Народові. Від цього вашого обов’язку, в разі непотреби його, може вас звільнити сам батько ваш. Коли б матеріальний стан доньки моєї Лариси позволяв, вона так само мусить видавати своєму батькові матеріальну допомогу в розмірі, який зможе.

6. Пункт 5-й цієї моєї Духівниці внесений сюди тільки тому, що муж мій, Іван Огієнко, через свої безкомпромісові національні переконання й поступовання позоставив без усякого забезпечення на старості. Глибоко вірю в шляхетність моїх дітей і завіщаю їм не позоставити батька свого безпомічним на старість.

7. Завіщаю, що вільно синам моїм оженитися, з ким вони захотять. Щиро прошу тільки, щоб про свої ожєнення обидва сини мої перше порадилися з батьком своїм та в’язали його благословення. Те саме завіщаю й доньці своїй Лесі. Синам моїм женитися з чужинками, а доньці моїй виходити заміж за чужинця свого благословення я рішуче не даю...

8. Завіщаю обидвом синам моїм, Анатолію та Юрію, якнайбільше подбати про закінчення Лесиної освіти. Завіщаю, щоб ви матеріально щедро допомогли в цьому своєму батькові.

9. Завіщаю всім своїм дітям — Анатолію, Юрію та Лесі — ціле своє жит-

Перша сторінка Заповіту

тя добре й ясно пам’ятати про своє українське походження та про свої національні обов’язки до своєї обездоленої Батьківщини — України. Нехай вам буде взірцем для цього ваш батько, що ціле життя своє сильно терпів від своїх і чужих за свої безкомпромісові національні переконання й поступовання. А коли Бог дасть дочекатися діток своїх, виховуйте їх національно так само, як ми виховували вас.

10. Як чоловік мій стане на Божу дорозу й відходитиме від світу цього, гаряче прошу його, роблячи тоді свою Духівницю, передати своє майно найперше дітям нашим — Ларисі, Юрієві, Анатолієві — в міру їхньої потреби.

11. Муж мій часто просив мене, щоб, на випадок його смерті, поховати його серед українців у Львові. Завіщаю це дітям своїм, додаючи до того моє найбільше побажання — в разі можливості, перевезти тіло мого мужа й моє в Україну, й поховати на рідному кладовищі в м. Брусиліві на Київщині.

12. Відходячи з цього світу, від повної душі й широкого серця благословляю дорогого мужа свого, з ким прожила я вік свій, та також даю своє щире матірнє благословення всім своїм коханим дітям. Перед Престолом Найвищого гаряче буду молити для всіх вас кращої долі. Усім тим, що спричинилися до втрати моїм мужем катедри в Варшавському університеті, а тим самим до моєї хвороби, по-християнському щиро прощаю, — нехай їх судить за це Сам Господь Справедливий!

Нехай оця остання воля моя буде вас усім завжди в пам’яті! Нехай вона світить вам провідною зорею в цім вашім житті! Духом невидимим я буду невідступно з вами! Амінь!

Варшава. Шпиталь Дитятка Ісуса.

26 квітня 1936 року.

Домініка Огієнкова (підпис)”.

Публікація професора Миколи Тимошика за архівними документами Інституту національної пам’яті Польщі у Варшаві

Могила Домініки Огієнко. Цвинтар “На Волі”. Варшава. Сучасна світлина. Фото автора

Оперна одіссея Соломії Крушельницької

Володимир СКРИНЧЕНКО

Ми, вокалісти, — головний інструмент оркестру. (Марія Каллас)

Та усе розпочиналося у селі Біла, що на Тернопільщині, де минуло дитинство маленької Соломії, у багатодітній родині місцевого священника, отця Амвросія. Він чесно виконував свій громадський обов’язок духовного пастира серед простого люду та кожен день спілкувався з ним. Крім богословських книг, у його оселі були твори Шекспіра, Гейне, Шіллера, Шевченка і Франка. Мати Соломії, пані Теодора, попри нестатки, вміла створити нормальні умови життя для чоловіка й дітей. Вона грала на фортепіано, любила поезію, мала гарний голос і співала багато народних пісень. У родині Крушельницьких завжди панували оптимізм, затишок і сміх. Музика в життя Соломії увійшла з раннього дитинства: у шість років вона вперше сіла за фортепіано, а заспівала змалку, тому що пісні були сімейною традицією. Співати доводилося в концертах хору товариства “Руська бесіда”, польського товариства “Лютня”, тернопільського “Бояна”.

Саме з домашніх концертів розпочалося захоплення дівчинки вокалом, яке стало її долею. Життя своє як щедрий дар поклала вона на вітвар мистецтва.

До вершин вокального мистецтва

Батько усвідомлював виняткову обдарованість дочки. Знайшлися й кошти для навчання. Восени 1891 року Соломію було зараховано до консерваторії Галицького музичного товариства. Її вчителем вокалу став знааний у Львові педагог професор Валерій Висоцький, який виховав багатьох відомих українських і польських співаків, серед яких — Олександр Мишута, Євген Гушалевиц, Микола Левицький, Яніна Королевич, Модест Менцинський та ін. Навчання Соломія закінчила у 1893 році зі срібною медаллю й відзнакою, про що й свідчить унікальний запис, який робить честь далекоглядності її педагогів: “Має всі дані, щоб стати окрасою навіть першорядної сцени...”

Того ж року Крушельницька дебютувала на сцені Львівської опери у партії Леонори в опері “Фаворитка” Доніцетті, далі був виступ у партії Сантуцци в опері “Сільська честь” Масканьї. У цій виставі доля вперше звела її зі всесвітньо відомим українським тенором Олександром Мишугою, котрий чимало допоміг порадами. Успіх у глядачів і критики, платня, гідна досвідчених співаків, становище примадонни, — інша зупинилась би на цьому з радістю. Але Крушельницька прагнула більшого, відчуваючи недостатність своєї фахової освіти...

В одній із львівських вистав Соломію почула відома італійська співачка Джемма Беллінчоні, яка порадила їхати до Італії — продовжувати навчання у визнаних майстрів bel canto. Батько дістав позичку в банку і восени 1893 року особисто повіз дочку до Мілана, де Соломія почала вчитися вокалу у відомого педагога — професора Фаусти Креспі, а урокам сценічної майстерності й міміки — у професора Конті.

Ось коли знадобилося вироблене в дитинстві вміння невтомно працювати! Щоденні уроки співу, розучування нових творів тривали по шість годин. Поряд з тим вона вивчала історію музики, літературу, мови і естетику. Після року навчання діапазон голосу Соломії розширився: з мецо-сопрано розвинувся до лірико-драматичного сопрано, що більше відповідало його природі.

Скрутне фінансове становище родини змушувало її частенько переривати навчання та погоджуватися на будь-які гастрольні турне. Але й з’являлася щаслива нагода перевірити свою вокальну майстерність та поступово вдосконалювати її. Шлях до вершин вокального мистецтва розпочинався з невеличких провінційних міст Італії — Кремони, Бреції, Парми, Бергамо, Удіне та ін. Саме там на неї звернули увагу місцеві оперні меломани, з’явилися перші шанувальники її таланту. Та вона прагнула біль-

Вона не мала потреби у покровителях і завжди прагнула бути господаркою власної долі. Адже гастрольний графік та репертуар оперної дівки XIX століття визначали зазвичай чоловіки — імпресаріо, диригенти та агенти. Однак це було не для неї, Соломії Крушельницької, яку сучасники обдаровували влучними епітетами — жінка-Шалаяпін, Олександр Македонський та навіть — Наполеон. Наче муза з античного барельєфа зійшла вона до людей, щоб підкорювати їх своїм дзвінком і співучим голосом, який всесвітньо відомий диригент Артуро Тосканіні вважав неперевершеним музичним інструментом. Чарівна краса та елегантність, сценічний талант і витончений артистизм — усе це дано їй було від Бога. “Мільйонери пропонували мені, — згадувала Соломія — збудувати окрему оперу виключно для мене...” Але вона легко відхиляла усі пропозиції руки й серця, напевно, тому, що за нею упадали, до неї “записувалися на прийом”, задля неї долали тисячі кілометрів. Останнім виступом у Неаполі, в театрі “San Carlo”, вона раптово перервала свою блискучу оперну кар’єру, чим породила багато питань у фахівців і меломанів: чому вона полишила оперну сцену так передчасно, у самому розквіті творчих сил?

шого: мріяла про всесвітньо відому міланську оперу “Ла Скала”...

Не забувала й Батьківщину. На сцені театру “Скарбка” у Львові пристрасно популяризувала українську музику: виступала разом з О. Мишугою в опері “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемовського, блискуче виконувала українські народні пісні.

Вдалим завершенням 1895 року було підписання Крушельницькою контракту з театром Понк’еллі “Massimo” в Кремоні з 10 грудня 1895-го по 28 лютого 1896 р. Перший виступ в Кремоні мав відбутися в опері Джакомо Пуччіні “Манон Леско”. Знайомство з композитором переросло у дружбу на довгі роки. Згодом, 29 травня 1904 року Крушельницька блискуче виступила в театрі Grande у Бреції при тріумфальному відродженні опери “Мадам Баттерфлай”, яка кількома місяцями раніше зазнала гучного провалу в “Ла Скала”. На згадку про ту незабутню подію безмежно вдячний композитор підписав свою фотографію “Найпрекрасніший і найчарівніший Баттерфлай. Джакомо Пуччіні. Торре дель Лаго. 1904” і подарував її Крушельницькій.

Давно зацікавившись творчістю Ріхарда Вагнера, Соломія їде до Відня, до професора Генсбахера спеціально, щоб вдосконалювати свою майстерність. Це був ризикований крок для молодої співачки: шойно діставшись перших вершин у мистецтві bel canto, опановувати зовсім іншу манеру — німецьку вокальну школу, пробувати себе в партіях, на яких не один співак утратив голос... Ризик виправдався. Згодом Крушельницька стане найвидатнішою “вагнерівською примадонною” XX століття.

Таким чином, виконавська манера Соломії Крушельницької поєднувала в собі риси різних вокальних шкіл і напрямів та враховувала найкращі досягнення тогочасного оперного мистецтва. Така ґрунтовна освіта сприяла різноманітності репертуару артистки.

З кожним роком її робочий графік ставав ще напруженішим. Співати доводилося по чотири-п’ять разів на тиждень. Адже цього вимагала зростаюча популярність співачки у світі. Про це й свідчить елементарний хронометраж подій артистичного її життя наприкінці XIX — на початку XX століття. Той час вона виступала на сценах багатьох оперних театрів світу, зокре-

ма її вітали Кремона, Удіне, Сан-Ремо (усі — Італія), Задар, Трієст (Далмація), Краків, Одеса (Російська імперія) — ось географія її гастрольних турне 1896 року. Новий рік 1897-го зустрічала вона в Одесі, де гастрювала у складі італійської трупи. Повертаючись з Одеси, прибула до Львова, де 17 березня виступала на концерті в честь 36-х роковин смерті Тараса Шевченка. Після Львова повернулася до Італії, в Мілан, у якому звернулися до неї представники компанії “Grand compania de l’opera lirica italiana” з пропозицією підписати контракт на п’ятимісячні гостинні виступи у Чілі, в Сантьяго (театр “Municipale”). А після повернення до Італії Крушельницьку запросили виступити в Бергамо на концерті з нагоди 100-річчя від дня народження композитора Гаetano Доніцетті. Тоді ж розпочалася її співпраця з Великим театром у Варшаві, на сцені якого виступали тоді Карузо, Баттістіні та інші улюблені співаки (поляки особливо високо цінували співачку за виступи в польських національних операх, зокрема “Галька” С. Монюшка). Приїздила вона й до Санкт-Петербурга, навіть співала в Зимовому палаці. Як завжди вона закінчила свій виступ українськими піснями. І коли сам імператор Микола II запитав “італійську примадонну”, що це за пісні і якою мовою вона їх співала, — відповіла: “Це пісні мого народу, українські пісні...”

І ця круговерть не вщухала протягом років...

Від такого шаленого темпу гастрольей у неї накопичувалося почуття величезної втоми, яке врешті-решт змусило Соломію залишити оперну сцену. Вона прагнула осілого життя, а на особисте життя у самотньої артистки просто не було часу.

“Життя оперної артистки трохи нагадує режим атлетів: дисципліна в усьому, — строгий розклад годин, поміркована їжа, заборона давати волю своїм забаганкам...” — згадувала артистка. Ось такий аскетизм не дуже нагадує життєві пріоритети розмаїженої примадонни, чи не так?

А ще додалися й родинні турботи...

“Місто, яке було створено для неї”

Зі смертю батька 1902 року Соломії довелося взяти усі родинні турботи на себе. Вона написала матері, щоб та з Білої переселилася до Львова (їхній сільський будиночок перейшов до іншого священни-

ка). Згодом Соломія придбала у Львові кам’яний будинок по вулиці Крашевської (нині — Крушельницької).

Одного разу в її життя увійшов чоловік: Соломія звернулася до адвоката Чезаре Річчоні, який допоміг їй у судовій справі щодо контракту з театром “San Carlo”. А було так. Під час її гастрольей у Неаполі 1906 року сталося виверження вулкана Везувій, що отруїло атмосферу в місті. Лікар театру через небезпеку для голосових зв’язок співаків порадив їй залишити Неаполь. Співачка була змушена перервати контракт із театром та повернутися у Віареджо, де її викликали до суду за порушення контракту. Там Крушельницька познайомилася з інтелігентним, культурним чоловіком, знавцем і шанувальником музики, а в 1910 році одружилася з ним. Нарешті вона знайшла своє сімейне щастя, маючи поруч людину, котра не просто була в захваті від неї як славетної примадонни, а й глибоко розуміла і поважала її, забезпечувала їй домашній затишок.

Омріяний дім знайшла вона у Віареджо, райському куточку на Тосканському узбережжі Лігурійського моря, у триповерховій віллі “Саломеа”. Вона дуже любила це “місто, яке було створено для неї”. На першому поверсі була велика кімната з фортепіано й нотного бібліотекою, на стінах — картини, портрети Соломії пензля відомих художників.

Їхня вілла перетворилася на справжній мистецький осередок, який відвідували родичі й друзі. Серед них — композитори Джакомо Пуччіні, Руджеро Леонкавалло, актриса Елеонора Дузе, письменниця Грація Деледа, і відомі партнери співачки — баритони Джузеппе де Лука, Тітта Руффо, тенор Альфредо Касілья та ін.

Останнім виступом у Неаполі, в театрі “San Carlo”, 1920 року Соломія раптово перервала свою блискучу оперну кар’єру та залишила сцену. Між тим, творчий потенціал примадонни не був вичерпаний, навпаки, це був етап, коли її унікальний талант поєднувався з багаторічним досвідом. Голос Крушельницької в останні роки її виступів звучав чудово, сильно, у повному діапазоні. Однак з 1923 року вона розпочала концертну діяльність як камерно-вокальна виконавиця. Співала сімома мовами — італійською, французькою, німецькою, англійською, іспанською, польською і російською. Вона здійснила записи на грамплівки більшої частини свого неосяжного репертуару (лише провідних партій нею було проспівано понад 60 — в операх Дж. Верді, Дж. Пуччіні, Ш. Гуно, Ж. Бізе, Р. Вагнера, Р. Штрауса, М. Масне, П.І. Чайковського, С. Гулака-Артемовського та ін.).

В Італії Крушельницька прожила близько сорока років. По смерті чоловіка вирішила повернутися на Батьківщину. В серпні 1939 року, напередодні Другої світової війни, всупереч порадам друзів і відмові італійського уряду видати їй закордонний паспорт, вона таки переїхала до Львова, де мала власний будинок.

Але це вже інша історія...

Виховує і зміцнює патріотизм

Олег КОЛОМІЄЦЬ-КНЯЗЕНКО,
член НСПУ й ВУТ “Просвіта”
ім. Т. Г. Шевченка

Це — унікальне зібрання публіцистичних, культурологічних та спогадальних нарисів і виступів знаного в Україні досвідченого й талановитого журналіста, письменника... Іван Григорович постійно друкував їх протягом 1990-х та 2000—2010-х років у популярних періодичних виданнях: “Вечірній Київ”, “Слово Просвіти”, “Українське слово”, “Час”, “Народна Газета”, “Самостійна Україна”, “Освіта” й інших.

Кожна книга тритомника прикрашена мозаїчним образом “Марії Оранти” із київського Софійського собору — як образ давньої України-Руси, як символ її незнищенності у віках. Й так само — кожна із трьох книжок відкривається передмовою Лілеї Городищанської: “Україно, ти моя Молитва!”. Це — рядок із вірша Василя Симоненка, з яким на факультеті журналістики Київського університету імені Тараса Шевченка навчався Іван Шпиталь.

Переднє слово (як і післямова) сповнене великої любові й пошани до Матері-України та нашого народу і є своєрідним лейтмотивом до насиченої патріотичної публіцистики зрілого майстра художнього слова. Тож недарма вслід за вступом, схожим на заспів, читаємо громадянський вірш Івана Шпиталю “З колін, Україно!”, написаний ще в 1990 році, але такий важливий і сьогодні:

*Така Ти прекрасна, і в світі єдина,
І небо над нами таке голубе...*

*Вставай же, Україно! З колін, Україно!
Сам Бог наvertsає до сонця Тебе!..*

Є велика спокуса в мене — перерахувати одна за одною ось тут усі публікації, наведені в тритомнику, оскільки всі вони є важливими, але ж межі газетного відгуку, на жаль, не дозволяють цього зробити. А тому послідовно назву хоча б деякі з них. А щоб полегшити й спростити сприйняття написаного, візьму на себе сміливість умовно тематично поділити цей могутній масив текстів нашого невтомого сподвижника на три частини.

Перша частина, яку я б умовно назвав “Тарасова Атлантида” (так, до речі, іменується й одна з публікацій І. Шпиталю), поєднує в собі шевченкознавчу публіцистику славетного журналіста з незмінною її складовою — в’юнищанським відрізком життя й творчості Кобзаря. І це неспроста! Іван Григорович народився саме у В’юнищі, яке нині, на жаль, і є “українською” (чи, точніше, “перейславською”) Атлантидою, бо ще з 1970 років покоїться на дні рукотворного Канівського моря. Тому зрозумілий біль нашого письменника-земляка, і ми цей біль розділяємо з ним. Отже, назву важливіші з цих публікацій: “Чи підіймемо з моря безпам’ятства Тарасову Атлантиду?”, “Із Малоросії в Україну нас вивело В’юнище”, “Десять Шевченкових заповідей”, “Зраджений Шевченко”, “Шевченко і Куліш — два одержимці духу”, “Як ми завинили перед своїм Пророком”, “Про Україну незалежну. Незалежну.. від Шевченка!”, “Як Шевченку підправили розум”, “Тарас Шевченко в коментарях і примітках: учора й сьогодні”, “В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля...”, “Оглухли, не чують...” (170 літ написання “Заповіту”).

2019 року в Житомирі було видруковано великий незвичайний тритомник письменника Івана Шпиталю “Україна перед Богом і перед світом”.

Друга частина публікацій та нарисів І. Шпиталю може бути об’єднаною тематикою національно-визвольної боротьби та оборони, питаннями національної самосвідомості й захисту рідної української мови. Ось найвагоміші та найважливіші з них: “Під оптичним прицілом — Українська Державна Свобода”, “Страдницький шлях на Голгофу”, “Царство Московське”, “Кавказ на хресті”, “Обличчя колонізаторів”, “Українська ментальність”, “Про національну самосвідомість і самоповагу”, “Мова й політичне шахрайство русифікаторів”, “За Мазепу молись, Україно!”, “Зорі печалі на українському історичному небосхилі” та інші, не менш важливі.

Третя частина — розмови письменника зі своїми земляками (в’юнищанцями, переяславцями) та однокурсниками, товаришами, ровесниками, і з живими, і з тими, кого вже немає поряд. Це відгуки про людей, які небайдужі. Або докір тим, які ще не можуть чи не хочуть “прозріти”, які ще духовно “сплять”: “Переяслав: прозрівайте разом зі мною!”, “Переяслав: слава й неслава”, “Повертаймо: славним — славу, а безчестим — ганьбу”, “Із гніздів’я Василя Симоненка”, “Високої духовності свіча”, “Духовна окраса нації. Слово о полку шістдесятників”, “Переяславська педагогічна поема”, “Духовна окраса нації (Василь Симоненко)”, “Шістдесятництво. Вітри епохи”.

Слід також відзначити, що деякі нарисів Івана Шпиталю містять так багато

таль. Багатство рідної мови бачимо в багатьох талановитих філіппіках письменника-перчанина.

Не цурається Іван Шпиталь і поетичного слова і залюбки звертається до нього. Наведу уривки з поезії “До України”:

...Тобі в усьому першій віддаю,

Хай над тобою Божий дух витає

І неповторність береже Твою

Земна і неземна. І грішна, і святая.

...Найтяжчі в світі кривди і труди

лягали на Твої тендітні плечі.

Та не зламалась Ти під тягарем бід

І не розвіялась у снігових хуртечах.

...Зазнала Ти приниження і наруг

в минулому тяжкому та гіркому.

Майдану ж гідність, волелюбний Дух —

в Тобі убити не дано нікому!

Або ще:

Все, що любе було, —

полишаєш нащадкам як дар:

І матусину пісню, і батькове мудреє слово.

І надію вкраїнців —

Тарасів безсмертний “Кобзар”,

І Господню молитву —

життя незнищенну основу.

Зворушливо пише Іван Григорович про своїх однокурсників, друзів студентської юності — Миколу Сома, Віктора Близнаця, Анатолія Перепадю, Івана Сподаренка, Василя Костюка, Юрія Ячейкіна, Василя Чехуна, Анатолія Москаленка та інших. І, звичайно, про Василя Симоненка. А ще — про улюбленого журналістами педагога Матвія Шестопаля.

Наприкінці видання бачимо добрі відгуки друзів та земляків про самого Івана

Шпиталю — від Миколи Сома, Віктора Близнаця, Юрія Коваліва, Дмитра Міщенко та інших. Завершує цей перелік Лілея Городищанська. Сам же письменник у післямові закінчує це незвичайне видання такими рядками: “Тільки тяжкими жертвами істинних синів і дочок українського народу Українська Самостійна Держава стала реальністю, хоч вона й сьогодні (!) залишається під оптичним прицілом ворога. Ще посиленіше!!!” Останні слова є мовби заклик до нас, співвітчизників, бути уважними, мужніми й мудрим.

Можливо, комусь нарисів І. Шпиталю 90-х років (та й пізніше) можуть здатися надто різкими, болючими, хоч тоді був начебто ще мирний час, більш надійний, ніж сьогодні... Але ж зараз на сході України маємо затяжну війну, маємо обстріли українських територій російськими, точніше, путінськими найманцями. А тому бойова патріотична публіцистика письменника виявляється ще актуальнішою, злободеннішою, потрібнішою для нас, ніж тоді, коли це писав.

А ще я подумав: як жаль, що до видання не увійшли оті рідкісні в’юнищанські пісні — чумацькі, козацькі, обрядові, які пам’ятає й понині Іван Шпиталь, перейняті ним від батьків та земляків у В’юнищі. Наприклад, чумацька пісня “Про Макара” чи “А вже двісті літ...” Їх би додати до “Тарасової Атлантиди”!

Дослідник дніпрових порогів

о. Юрій МИЦИК,
д. і. н., проф., Київ

Ім’я Павла Козара (1898—1944) мало ко-му відоме. А це був висококваліфікований історик і археолог, аспірант і співробітник Дмитра Яворницького, один із керівників “Дніпрел’станівської археологічної експедиції”, яка досліджувала береги Дніпра перед їхнім затопленням у 1932 р. Але його талант не розкрився повною мірою “завдяки” компартійній владі, яка в 30-х роках ХХ ст. тричі кидала його до в’язниці (не за вчинки — за погляди!), висилала за межі України... Та Павло Козар дивом вирвався з лап НКВД і зберіг у серці любов до України. З приходом гітлерівців Козар очолив кафедру історії України Дніпропетровського університету, де навчалось понад 1300 студентів, продовжив розкопки Надпоріжжя. Це суперечило намірам окупантів, і за якийсь час керівництво університету вони замінили на російських великодержавників. У 1943 р. вчений і дві його дочки Олена та Галина (дружина Марія і хвора дочка Таїса мусили залишитися в Лоскам’янці) виїжджають до Львова, а потім до польського міста Радом, де П. Козар й помирає від тяжкої хвороби (рак шлунку).

Тільки в самостійній Україні ім’я Козара повертається із забуття. Особливо плідно над цим працював найкращий дніпровський краєзнавець, письменник, автор сотень статей, член “Просвіти” з перших днів її відродження і дослідник її історії, журналіст Микола Чабан.

І ось цього року вийшов упорядкований ним том наукової спадщини Козара “Лоцмани дніпрових порогів” (Дніпро, “Ліра”, 2019. — 355 с.). Книга ошатно видана на крейдяному папері, містить численні фотографії порогів, які затоплені водами Дніпра після будівництва Дніпрел’стану у 1932 р. і грізну красу яких можемо уявити лише з фотографій та рідкісних кадрів кінохроніки. До книги увійшли практично всі твори Козара (насамперед його дисертація “Лоцмани дніпрових порогів”, наукові статті з археологічних досліджень порогів, фортець XVII ст., історичних поезій Т. Г. Шевченка, науково-популярні дописи про Полтавський історичний музей, Межигірський Спаський монастир, гетьмана Петра Сагайдачного тощо, листи до Яворницького), спогади про вченого, фотографії членів його сім’ї і нащадків. До речі, видання книги фінансовано заходами онучок Павла Козара.

Про дніпрові пороги писалося не раз — і передусім особливо треба відзначити присвячені їм книги Олександра Афанасєва-Чужбинського, Дмитра Яворницького та Василя Біднова. Але вони тільки побіжно згадували про лоцманів, які були вільними козаками, проводили судна та плоті через дніпровський каскад з часів Богдана Хмельницького. Саме тоді у 1656 р. виникає їхнє поселення Лоцманська Кам’янка (нині — район м. Дніпро). Козар розглядає всі сторони життя лоцманської громади, насамперед — її склад, адміністративний устрій, земельний фонд, сільське господарство, школу, медичну допомогу тощо, і ці сторінки читають з великою зацікавленістю не тільки науковці, а й широке коло читачів.

Дуже велике зацікавлення викликає вагома робота Козара “На Дніпрел’стан через пороги. Історичний нарис Подніпр’янщини. Довідник екскурсантам”. Вона яскраво ілюструє зростання зацікавленості українцями своєю історією в 20-х роках ХХ ст. в часи “Розстріляного відродження” і прагнення Козара, який сам проводив блискучі експедиції, задовольнити спрагу українців у пізнанні своєї сивої давнини. Ця його робота дуже актуальна і нині, бо зусиллями дніпровських, запорізьких і нікопольських краєзнавців проводяться експедиції цими ж шляхами і книга Козара стане їм у пригоді.

На завершення цієї замітки-рецензії широко дякуємо Миколі Чабану — невтомому просвітянину і дослідникові історії краю!

важливої унікальної інформації, що перетворюються на своєрідні дослідження, чи, як у давнину називали, — трактати. Там багато фактів, чисел, імен. Такими, наприклад, є його публікації “Московські сюрпризи”, “Московська історико-географічна арифметика”, “Українці і росіяни. Хто кому яка рідня?”, “Чи є підстави у євреїв домагатися каяття в українців?”, “І щит, і меч України”, “Українська ментальність”, “Переяславщина — Духовна Говерла України”, “Воля проти рабства (Повстання Переяславського полку) 1666 р.”, “Переяслав: “Навіки разом! Навіки? З ким? З братом чи ворогом??”

Це не просто емоційна публіцистика — це розлогий тверезий аналіз національного життя, сучасності, минушини й прийдешнього. Але часто-густо “приперчене” дотепним гострим словом сатирика, яким із Божої ласки є Іван Шпи-

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

Я не знав його в університеті, де він навіть якийсь час був головою літературної студії, що попервах називалася СІЧ (Студія імені Чумака). До речі, університетське начальство раптом забоялося цієї аббревіатури, очевидно, вловивши в ній натак на Запорізьку Січ, і перенайменувало СІЧ на СІР. Тепер це була Студія імені Рильського. На знак тихого протесту її покинули активні віршотворці Станіслав Чернілевський, Василь Простопчук і Віктор Баранов. І це була не перша їхня гіркота, пов'язана з омріяною літстудією та честолюбними надіями неофітів слова, які жили вірою, що їхні ширі, юнацьки наївні строфи подарують їм симпатію та прихильність літературних вельмож.

Десь перед несподіваним перейменуванням студії у Спілці письменників відбувся давно запланований її творчий звіт перед класиками та напівкласиками й кандидатами в класики. Як написав згодом Баранов у своєму есеї “Вічне місто над вічною рікою”, університетські літературні прозеліти трепетно чекали на цей день. Уперше в житті стануть перед метрами й одержать їхнє батьківське напуття.

“Наші молоді голоси дзвінко відлунювали від мармурових стін спілчанського конференц-залу на другому поверсі, а коли стихли, то замість сподіваних оплесків ми почули суворий вирок: поезія університетських студійців — похмура, безрадїсна, песимістична, немає в ній пафосу утвердження радянського способу життя, ударних ритмів комуністичного будівництва, властивого юності ентузіазму”, — сумно згадував Баранов.

Може, найбільше з усіх літновобранців підставив себе під удар саме він. Бо ж запропонував високоідейним спілчанським експертам цикл меланхолійних віршів, до яких поставив такий автоепіграф: “Кожен громадянин має право на сум”. Вспали літвельможі за те право на сум! Мовляв, чому сумувати радянському громадянину-ві, якщо він живе в найкращій країні в світі, і йому через це заздять мільйони трудящих? Та ж вони мріють бути на твоєму місці і не вважають, що їм треба було б сумувати. Підстав для суму в СРСР немає!

Отже, перший літературний урок...

Та ж чи урок?

Перше категоричне нагадування: не забувайте, де живете, і знайте, яких — ентузіастично-буреломних, атакуючих! — ритмів од вас чекаємо.

Знаю не одного з тих слухняних початківців, кого такі уроки просто зламали. Вони творчо зів'яли, засохли, задерев'яніли. Й упродовж довгих літ писали тільки уривки. Авторів владці фаворитозували, обсипали преміями та орденами, вставляли в усі антології, хрестоматії та підручники, але справді поетами вони так і не стали чи, можливо, перестали ними бути, бо їх згубили слухняність і переляк. Нещодавно я впорядковував одну антологію і змушений був перечитати твори кількох наших віршарів. І мене довго не покидало гірке сприкрення: є віршувальники, в яких не можна відшукати жодного справді поетичного рядка. Ніагара так званої патріотичної риторики — й аніде ота “поезії субстанція незрима”, про котру пристрасно писав Леонід Первомайський, не “палахкотить поміж рядків”. Щоправда, сьогодні теж маємо масове віршування, що нагадує аматорське вишивання. Спостерігаючи цю квазілітературну інфекцію, Василь Голуборолько саркастично вигукнув: “Україна пузириться віршами!..”

Наївний студент інстинктивно відчув, що йому треба триматися якомога далі від комсомольських трубадурів та їхніх менторів. Він уже не летів, як метелик, на світло кожного літературного імені. І не напрошувався зі своїм віршарством на увагу силових метрів. Трохи згодом він заприятелює з Андрієм М'ястківським. (Очевидно, їхнє взаємопритягання почнеться зі спільного інтересу до румунської й молдавської поезії, котрі вони охоче перекладали) та ще зійдеться з добродушним Анатолієм Дімаровим, і це вилється в їхню багатолітню дружбу.

Нова мемуарна книжка М. Слабошпицького з'явиться навесні у видавництві “Ярослав Вал”. Вона називається “З присмеркового дзеркала”. Пропонуємо читачам уривок із неї.

«Я запитую в себе, питаю у вас...»

Був романтичному селянцю й ще один урок столиці, що остаточно переконало його, що студентство — то не така ідилічна вольниця, як йому уявлялося в селі Кривушани під Кременчуком. Згадував, як у передноворіччя 1972-го його ініціативна однокурсниця Оксана Неменша (нині знала львівська письменниця Думанська) випросила напрокат у театрі імені Івана Франка реквізитний одяг (свитки, жупани, кушаки, шаровари, плахти, смушіві шапки) й студентський гурт, перебравшись на старосвітніх парубків та дівчат, гайнув колядувати по письменниках (для цього склали докладний реєстр адрес). Як згадував Баранов, найпривітнішим та найгостиннішим виявився Євген Гуцало. Обдарував колядувальників помаранчами, мандаринами, яблуками, шоколадом та ще й додав дві пляшки “Української з перцем”, попередивши, що в такому віці шкідливо пити без утриму.

Окрилені таким гонораром студенти пішли до своїх викладачів. Були свято переконані, які раді їхні ментори будуть. Студенти дивувалися, що викладачі зустрічали їх без ентузіазму й здебільшого німотствували у відповідь на всі студентські добрі побажання в новому році. А потім був на філфаці суворий “розбір польотів”: “Які ми всі, колядники, несвідомі комсомольці, до якої архаїки навіртаємось!..”

Отак раз за разом набирав собі гулі на лобі новобранці храму науки. Виявилось, що вони ще так багато не знають і не розуміють.

Ентузіастичний Баранов підрядився випускати в гуртожитку літстудійну стінгазету. Пильнував, щоб у ній не з'явилося жодних творів, у котрих викладачі забачили б якусь крамолу. Завершивши роботу, безмежно задоволений собою, вивів у так званих вихідних даних: “Видано в Києві року Божого 1972-го”. Звичайно ж про “рік Божий” гуртожитські доброти доповіли деканові. І він власною персоною примчав у гуртожиток. Шматуючи ватманські аркуші, захизав від обурення. А скільки не вимовляв деякі звуки, волав: “Уфесь нарот хотується то ювілею Союзу, а фін пише року пожога!”

Ще один урок виховання та соціальної орієнтації зарозумілому поетові.

Отак і понаскладалося відповідне Вікторові ідейне “портфоліо”. Шкільний медаліст і в університеті був абсолютним відмінником, його рекомендували в аспірантуру, але...

Але кандидатуру його відхилили — мовляв, непрогнозований він чоловік. В аспірантуру вибрали прогнозованих. Може, не того рівня знань, але значно надійніших. А таких поетів, як Баранов, треба остерігатися.

Віктор не мав палкого бажання їхати за призначенням у провінційну школу, щоб сіяти там “розумне, добре і вічне”. Йому

Віктор Баранов

праглося літературної роботи. Він розумів (і не помилявся в тому): це справді його. Боявся змарнувати молоді роки в духовній глушині, бо знав, що йому вкрай необхідне літературне середовище, яке допоможе швидко сформуватися.

Розповідав мені: полюбив Київ, хоча місто часто шокувало його. Бо ж у столиці радянської України було так мало України. Українці почувалися тут мов у гетто. Як і кожен українськомовний селянин, не раз наражався на запитання: “Ви со Львова?” Й зневажливий погляд — як на нецивілізованого сільського мужлана.

Уже мав дружину й сина. Непрописаний і майже безпритульний, вів напівлегальне існування в Києві (наймали якесь убоге помешкання, звідки їх погрожували виселити, бо ж нелегали таки!). Перебивався випадковими підробітками.

Отоді я вперше й побачив його в редакції обласної молодіжної газети з голосною назвою “Молода гвардія”, де я зробив кар'єру аж до завідувача відділу сільської молоді.

Він, оточений хмарами диму, сидів у коридорі, зігнувшись над журнальним столиком, і клепаючи якийсь ударний матеріал про жнива прямо в номер.

Мені пояснили: це — наш новий позаштатний кореспондент Віктор Баранов. Позаштатний — значить без посадового окладу, а тільки на гонорах.

Щоб заробити, Віктор мав гнати й гнати рядки, регулярно їздити у відрядження (це давало якісь командировочні). Швидко відписавшись після кожного, він знову вирушав у Ставище, Чорнобиль чи Володарку. Одне слово, за короткий час наковтався чимало пилюки сільських доріг і набачився найнесподіваніших сцен із колгоспного життя. Вірю, що якісь із тих епізодів потім згодилися йому при написанні романів.

Вікторові поезії я вперше прочитав у його “молодогвардійські” часи. І відразу ж побачив, що в них справді “щось є”.

До речі, невисокий, тендітний, із напородив тоненькою шиєю і в великих окулярах, він асоціювався з молодим горобчиком, що тільки на мить приземлився поряд, щоб одразу ж одлетіти, як тільки йому щось не сподобається.

І він незабарно відлетів із “Молодої гвардії”, — прилаштувався також на пташиних правах десь при видавництві. Йому не пощастило влетіти в поезію на білому коні, як це було з деякими щасливчиками. Він мусив терпляче чекати, доки на нього звернуть увагу. Та й час був уже не такий, який випав шістдесятникам. Хрущовська “відлига” безповоротно скінчилася, почалися ідеологічні заморозки. Оськажена цензура. Дебютантам уже не дозволили б таких вольностей і фронди, які мали шістдесятники. Поезія раптово зоднаковіла й посіріла. Про це відверто писав у своїх листах із неволі Василь Стус. У віршах молодих авторів з'явилося стільки ідейної “бронзи декларацій” (вислів Бориса Олійника з його вірша “Комсомолові”), що час би було юним піонерам збирати там кольорові метали — і вони могли б на цьому розбагатіти.

Баранов пробував себе у всьому. Окрім поезії, писав оригінальні пародії та епіграми. Я не раз докоряв йому за те, що він облишив веселий жанр. Ті грайливі й іскрометні віршування були на рівні Юрія Івакіна та Олеса Жолдака, які тоді цілком заслужено вважалися класиками жанру. Цих ескзерсисів Баранов шедро насіяв у “Літературній Україні”, де він тривалий час вів гумористичну сторінку. Багато їх публікувалося й у газеті “Веселі вісті” (була колись така) — її редагував для підробітку

Баранов. Але на якомусь етапі він збайдужів до свого хисту пересмішника й припинив писати пародії та епіграми. Багато перекладав. І — не тільки молдовських та румунських поетів. Охоче писав рецензії та публіцистику. Тими часами починаються і його підступи до прози — перші опубліковані в журналах оповідання продемонстрували в його особі вибагливого стиліста, який має для оприлюднення справді цікаві історії. Очевидно, Вікторові був потрібен час для того, щоб посісти в літературі те місце, яке він уже заслужив.

Поетичними збірками “Народження полум'я”, “У середу рано” та “Жоржини в маминім саду” Віктор показав себе здібним поетом, од якого можна сподіватися і багато більшого. Принаймні мені здавалося, що в них він ще не розкрив увесь свій творчий потенціал. Подекуди в його віршах траплялися просто феноменальні рядки, набагато сильніші за ті вірші. З автором мало ще щось відбутися для того, щоб він урешті став тим, ким став. Закони й логіка дозрівання та поглиблення таланту незбагненні — там є немало ірраціонального.

Віктор відгетьковував усі популярні тоді в поезії інтонації. Його не задовольняла ні громіхка риторика громадянських віршів, ні меланхолійна інфантильність слова, ні спрощена лексика неонародництва, ні претензія на засерйознену філософічність, ані брутальна прозаїзація мовної партитури, ні дерев'яні верлібри, народжені позірною легкістю їхнього творення. Баранов прагнув непретензійно ширих, суто розмовних інтонацій без жодного натяку на якусь “зоресоловейковість” чи вергання на голову читача десь аж із-під небес “вічними” істинами. Й, очевидно, найорганічніший він у своїх знахідках тут:

Копав город. І думалося мені

*У первозданній благодатній тиші,
Що надто швидко тануть наші дні,
Неначе сніг під сонцем на узвишші,
Що наших вутлих човників кермо
В руках не в нас, а в нетрівковій долі,
І що колись ми теж відгоримо,
Не скуштувавши благ земних доволі.
Але життя не спиниться. Воно
Свої принади виставить для інших,
Які у свято питимуть вино
І тугу виливатимуть у віршах.*

Я люблю цей вірш. На всіх наших спільних із Віктором виступах я прохав і наполягав: “Читай “Копав город”. Мене вражало те, як грайливо, з романтичною іронією та стоїчністю говорить поет про минуність усього на світі й про конечність життєвого шляху кожного з нас. І думає про тих, хто буде після нас, і з ними теж повториться наша історія. Хтось із великих сказав, що минуле кидає свої тіні в майбутнє.

Отже, нас не стає, а світ лишається. І в ньому — нові покоління з радістю життя.

Ми їм полишимо цей прекрасний світ,

*Де небеса, роса у перлах рання,
Де на зорі бенкетних юних літ
Когось уперше обпече кохання...
Щасливі! Та не заздрю їм я, ні.
Бо й сам босоніж раював у росах,
Вино любив і в незабутні дні
Пив трунок щастя у дівочих косах.
Отож за цю срібlistу долі нить
Якої ще бламати нагороди?
А ті, що прийдуть, — хай їм пощастить:
Вони свої копатимуть городи.*

Якщо аудиторія старших людей трохи стримано сприймала вірш (очевидно, більшості звичніша була б пафосність і сентиментальність), то студентство справді жваво реагувало на нього. Воно сприймало іронічну, майже пародійну дидактику, приховану ледь уловимою світлістю присмученості автора. Такі емоційно-сміслові сигнали доходили до молоді значно легше.

Далі буде.

Василь КЛІЧАК. Як легіні ішли вдесятируч

Куди подітись із незабуттям,
яке, мов гострий камінь, зачіпає
і пелену тонку понад життям
за мить одну безжально розриває.
І знову прикро, боляче, і знов
невидимі нитки зшивають рани.
І їх, прошитих, листяний покров
ізцілює в барвистому тумані...

5 жовтня 2019

Таїна

Готель високий над Майданом,
де барикади у вогні.
Глибока ніч. І де той ранок?
В чийм затримується сні?

В готель заходять репортери,
ті, що із західних країн.
І руки, й ноги в них затерпли.
Вже час піти їм на спочин.

І добрели нарешті в номер,
Аж раптом чують в двері стук.
Зайшли в скафандрах невідомі,
показуючи жестом рук

Сидіти мовчки. І — до вікон.
А там прищили і стрільба.
І долинають чийсь крики.
І розсипається юрба.

І дуже хутко з високості
спустились снайпери у ніч.
Прийшли й пішли неждані гості
Урозсип і урізнобіч.

Пішли й немов замкнули коло.
І зачалась таїна.
І понесла лавини болю
неоголошена війна.

9 січня 2020

Балада про композитора

Був композитор.
Добрий чоловік.
Прощав образи вільні й мимовільні.
І хто його, сердешного, прирік
Терплячим бути,
що тотожне — сильним.
Катма тих статків.
Сердиться жона.
Творив якось симфонію допізна.
А вранці каву не допив до дна,
Бо жах схопив лещатами залізною.
Де ноти? Де?
І де ж ті папірці,
в яких його чуття гіркі й солодкі?
Аж бачить — в жінки у руках шипці,
якими скручуються папільйотки
з відрізків аркушів, із виболених нот,
що розмістились на її волоссі.
Це все одно,
що впасти у цейтнот.
І хтось би впав.
Надовго.
Аж подосі.
Але не він.
Нічого не сказав.
І не виносив те сміття із дому.
Він багатьом колегам помагав.
І навіть геніям.
Яким?
Та ось одному.
Той був тоді ще дуже молодий
і невідомий.
Людвіг ван Бетховен.
Завзятий.
Непоступливий.
Прямий.
І зауважень не терпів ні слова.
Всімівся композитор і радів.
Звучать і нині невмирущі твори
крізь товщу бетонованих віків
і крізь людське многолінійне горе.
Був композитор.
Звали його Гайдн.
Прощав образи вільні й мимовільні.
Причетний був і є до отих тайн,
що почуття народжують весільні...

5 листопада 2019

Поріг

Романові ПЕТРУКУ,
братові і скульптору

Іллінецької церкви руїни
обпікали і тіло, і душу.
Через них, через біль України
йшов і тишу пекельну порушив.
А із купола, що розвалився,
уцілілих підняв анголяток.

Йшов до Рудник.
Ішов біля лісу,
через тіні від гілок крислатих.
У тих тінях приховані духи,
що з'явилися ще до християнства.
Літній день.
Пражить сонце.
Задуха.
Іде скульптор в село,
прошу паньства.
А на вигоні ген біля лісу
зустріча його тітка Тетяна.
Чути звуки вербового листу,
Що до уст приклада, як до рани.
І мелодія лине предивна.
А із пазухи вуж визирає.
Він холодний.
Він захист натільний.
Скульптор дивиться
і уявляє
ту майбутню скульптуру відунки.
Так і станеться.
Згодом.
У Львові.
Ось і батьківська хата.
Полудне.
Сонце переступає поволі
Дерев'яний поріг.
В кут похмурий
проника і ляга на підлогу.
Так, подумав, і кожна скульптура
чимсь подібна
до того порогу...

18 грудня 2019

Париж. 1954

Початок п'ятдесятих.
Сталін вмер.
А через рік
на виставку в Парижі
повіз мистецькі твори
Есесер.
Ще й три картини
із сільської хижі
від авторки,
від Катрі Білокур.
(Ото вже “геніальний”
був продюсер!).
Європі, де набрид
усякий сюр,
явилося диво
у космічній русі.
— Де автор? Де? —
Питає Пікассо.
— Нема її. Нездужала, —
лукавлять
ті, що народ тримають,
як в сізо.
Що їм митець?
В них весь народ
безправний.
“Продюсери”
(беремо у лапки)
зуміли добре
руки там нагріти.
Хоча було їм
зовсім невтямки,
чим підкорили світ
ті дивні квіти...

16 грудня 2019

Тепло дається, щоб відчути осінь
На запах листя, сонця і дощу.
Як пахне все, немов дівочі коси,
що, як струмки, стікають по плечу.
Нанюхатися хочеш березове
убранство, що поволеньки спада.
І довго відчуваєш, наче слово
зворушливе, як в затінку вода,
у тому місці, де дзюрчить джерельце.
І ловить звуки ті самотній пенъ.
І стільки літ все б'ється коло серця,
підживлюючи кожен Божий день...

6 листопада 2019

Це ранкове озеро у січні.
Чимось воно завжди симпатичне.
Ну а зараз: дивина та й годі! —
Вигук від поверхні аж до споду
Помічаю на усій гладіні,
Навіть там, де розмістились тіні.
Озеро дивується. А люди? —
Люди кажуть: “Якось воно буде...”
Не дивує їх така зима.
Й те, чи вона є, а чи нема.
Озеро сприймає це не так.
Воно хоче зовсім інший такт.
Щоб стискав його могутній лід.
І рибалки залишався слід.

Й ополонка не одна була.
І трава довкола не росла.
Так, воно не хоче аномалій —
Озеро в ранковому тумані...

4 січня 2020

Кузня

Називалась “працовня ковальська”
Сто літ тому та кузня в селі.
Зазвичай то була гордість панська.
Особливо сільські ковалі.
На округу усю віртуози.
Десь лишилася пам'ять про них.
Хоч які були метаморфози,
А вогонь не погас. Не поник.
У колгоспі та кузня дзвеніла.
І прихильність здобув у людей
Той коваль, надзвичайно умілий.
По-біблійному звався Мафтей.
Не пророк. Та були в нього учні,
Що з охотою до ремесла
починали, як всі, із підручних.
І в'їдалася в шкіру зола...
І питаєш тепер — де зола та?
Де те горно ковальське? Де?
Хіба вміло воно літати? —
Вміло дмухати день - кризь - день.
І нема вже тієї будівлі.
Розвалитися їй помогли.
Що поробиш?
Процеси руйнівні,
як пилинку, ту кузню змели.
То не дії чийсь окупантські.
То свої.
І журись. Не журись.
Та не тільки “працовню ковальську”,
але й “кузню” забудуть колись...

2 січня 2020

Як легіні ішли вдесятируч

Згадалися чомусь оті дорослі.
Ішли увосьмируч.
Вдесятируч.
І пісню почали.
За плечі просто
тримали одне одного.
І простір
вирівнювався,
як ріка між круч.
А кажуть,
що тепер
отак не ходять.
І не співають
ідучи пісень.
Що інший час,
І звичаї, і мода.
Лишень мина,
як завжди,
кожен день.
На толоку збираються.
Буває.
Отам робота
справді нелегка .
Та якщо
після неї
не співають,
то то якась неповна
толока.
А треба просто
хлопців двоє-троє.
Вчотирируч
хай стануть.
Вшестируч.
І пісня їхня
злине над горою
й над будь-якими
скупченнями туч.

І так підуть,
як ті, що в “Вавилоні”,
у кінофільмі
Миколайчука.
Там музика в ході,
В усім осонні,
І в муканні,
І в шелесті листка.
І згадуєш життя
ще не доросле.
Як легіні
Ішли вдесятируч.
І злагоджено так
тримали просто
за плечі
один одного.
І простір
вирівнювався,
як ріка
між круч.

29 грудня 2019

Воскресіння музики

В Німеччині колись при кожній кірсі
був композитор свій. І він творив.
І піснеспіви, лагідні, як тирса,
котились, мов трава поміж степів.
Були творці і знані, і незнані.
Одного рівня між музичних сфер.
Нікого з них не виділяли навіть.
Вважалося, що кожен твір — шедевр.
Устійнилися роки й десятиліття.
Імен багато в людства на слуху.
Двадцятий вік. Воєнне лихоліття
вернулося, як хвиля на піску,
в Німеччину, у джерело агресій.
Знайшов солдат на згарищі сундук.
А в ньому безліч нот. Чужих експресій.
А, отже, пережитих творчих мук.
Доставили до Києва ту скриню.
Пролежала тут п'ять десятиліть.
Коли Господь сподобив Україну,
трофей той здогадалися відкрити.
І випала комусь така нагода
підтвердити на публіці свій факх.
І фахівців тих об'єднала згода
на те, що автор нот — великий Бах.
На батьківщині думали — пропали
в огні війни музичні ті скарби.
А вони є. Вони свого діждали
в умовах мовчазної боротьби.
Бо музика, закована замками,
усе одно воскресне до життя.
Відтвориться правдивими руками
Й будитиме правдиві відчуття..

24 грудня 2019

Поліська балада

Було весілля на Поліссі.
Там молодий і молода.
Зійшлися гості біля лісу,
що мову рік переклада.
А молодий сидів понуро.
Не пив, не їв, не жартував.
Напевно, мав таку натуру.
Зненацька із-за столу встав.
І як пішов, то не вернувся.
В які поля? В які ліси?
І ким мав бути — не відбувся.
І не благай, і не проси.
І те весілля достроково
скінчитись мусило тоді.
Були ридання і обмови.
І рвались коси молоді.
Була трагедія. Й минулась.
Натомість інша вже біда.
Як опромінені проснулись
поліські села і міста.
Їх переселять трохи згодом.
Я зустрічаю тих людей.
Поліщуків отих від роду.
Шкава мова в них, ачей.
Говорять “хвуртка”, “вун”, “дровима”.
І ходить інколи дідусь
із зігнутими геть плечима.
І поправляє свій картуз.
В руці гирлига. Попереду
йде гонорово троє кіз.
Вони такі — не дуже вредні.
Ведуть його аж попід ліс.
Він той, що втік колись з весілля.
До жінки втік з двома дітьми.
Посмакував життям, як зіллям.
Дійшов до сотої зими.
Ну, майже сотої. Брешу я.
Все інше правда.
Правда й те —
Жив чоловік, як за фен-шуєм.
Хоча й не знав.
Не знав про те...

22 грудня 2019

Цикл «Колядки та щедрівки» Алли Горської: історія створення

Наталія КУЧЕР,
старший науковий співробітник Національного музею літератури України

Алла Горська (1929—1970) — талановита українська художниця, авторка монументальних та станкових робіт, стала “душею українського шістдесятництва” (Р. Корогодський), одним із лідерів правозахисного руху опору. Як писав у спогадах Євген Сверстюк, “якби ми уявили детально історію її життя — то була би повчальна повість про те, як художниця Алла Горська відкрила свою Україну, як шукала її жертвовника і як поступово вчилася бачити головне в невидимому, докопуючись до джерел”.

Алла Горська прийшла до Клубу творчої молоді “Сучасник”, де був від початку 1960-х центр зібрань шістдесятників, разом з чоловіком Віктором Зарецьким. Знайомство з талановитими митцями, бурхливе життя Клубу змінило її свідомість і спонукало стати українською мисткинею. Вона почала вчити українську мову і знайомитися з культурою. Стала учасником хору “Жайворонок”. Спогади Віктора Зарецького підтверджують, що “у Алли вибух творчої енергії був пов’язаний з Україною”.

Більшість із шістдесятників (М. Вінграновський, І. Драч, В. Симоненко, І. Світличний, В. Стус, Е. Сверстюк, М. Плахотнюк, І. Дзюба) були вихідцями із сіл, не поривали зв’язків із малою батьківщиною і, незважаючи на руйнівні процеси денационалізації та релігійної пропаганди, знали і любили традиції свого народу. Натомість Алла Горська була з російськомовної родини високопосадовця; її батько в різний час був директором Ленфільму, Одеської кіностудії, а мама художником-костюмером. У школі Алла Горська була звільнена від вивчення української мови. Тож вона не лише досконала оволоділа українською (їй допомагала подруга Надія Світлична), а й випередила багатьох побратимів у вивченні народних звичаїв та обрядів.

Микола Плахотнюк у книжці “Коловорот” пише про відвідини гуртом молодих художниць Аллою Горською, Галиною Севрук, Галиною Зубченко, Любою Панченко відомого скульптора, збирача старожитностей Івана Макаровича Гончара. Це було 22 травня, в день перепоховання Тараса Шевченка. Іван Гончар тішився як дитина і був дуже радий запрошенню на Шевченківський вечір. Із молодечим зав’язанням заходився показувати гостям полтавські рушники.

Художниця задумала створити галерею портретів найвидатніших постатей української культури — в її спадщині зображення Тараса Шевченка, Олександра Довженка, портрети сучасників — І. Світличного, В. Симоненка, Б. Антоненка-Давидовича, Леся Танюка, Є. Сверстюка, Івана Драча. Разом з Лесею Танюком мріяла про Молодіжний український театр, створила ескізи костюмів для шести постановок — жодна з них не була дозволена. І серед цих робіт — так само ґрунтовно і професійно було виготовлено ескізи костюмів з циклу “Колядки і щедрівки” — для гурту колядників, з якими вона святкувала Новий рік.

На початку 1960-х років шістдесятники почали колядувати на Новий рік. Вочевидь, спочатку влада заохочувала дійства в народному стилі. Композитор і музикознавець, активний учасник руху шістдесятників Леопольд Яценко писав, що на початку 60-х років композитор, професор Київської консерваторії Пилип Козицький звернувся до ЦК КПУ з проханням повернути народний звичай — колядування і щедрювання на Новий рік. Дозвіл дали, але з умовою, щоб з пісень вилучили слова релігійного змісту і писали тексти про заможне щасливе життя. Преса підхопила цю ідею, поети написали персоналізовані тексти-привітання заслуженим людям. У консерваторії організували бригаду, яка мала вітати знаних людей персональними щедрівками.

Ірина Жиленко в щоденнику писала про зйомки 27 грудня 1961 року: “Нас від-

У Національному музеї літератури України зберігається одна з найбільших добірок творів та архівних матеріалів художниці-шістдесятниці Алли Горської. Серед графічних робіт — шість аркушів циклу “Колядки і щедрівки” 1963—65 років.

везли на документальну студію і записували щедрівки для кіножурналу. Керував записом Михась Сіренко”. 31 грудня творча молодь хорів “Веснянка” та “Жайворонок” зібралася вдома в Ірини Жиленко, передяглася і пішла колядувати: “Веснянка” до університетських діячів, а “жайвороненята” на Коцюбинського, в письменницький будинок. “Як нас приймали! Степан Рочинь з Тамарочкою Коломієць аж плакали. Стельмах притяг величезного бутля з домашнім вином і дав багато грошей. І теж витирав очі. А ми ж такі і співали здорово! Розчулені очі господарів можна було зрозуміти, адже більшість із них чула колядки хіба що в дитинстві... Малишко співав з нами. Воронько приніс величезний шмат сала. Василь Кучер був хворий, то ми співали біля його постелі, навіть танцювали. А він дивився на нас щасливими очима. Були ми ще у І. Ле. Н. Рибак, Собка, Крижанівського, Козаченка, Новиченка, Збанацького, Панча-

“Коза”

Степана Олійника. Наколядували повну торбу наїдків, напиктів і купу книжок з автографами. Н. Рибак умовив нас піти колядувати у Корнійчука, до якого збирався на зустріч Нового року. Приймали нас там воістину по-королівськи”.

Колядницьких ватаг було декілька. Катемієвська колядницька ватага формувалася 31 грудня 1963 року в помешканні Алли Горської та Віктора Зарецького. Це були золоті часи “відлиги”, не затмарені арештами, час романтизму і віри в перемогу демократії. Першим секретарем ЦК КПУ був Петро Шелест. Тож коли колядники приходили до письменників, дуже лояльних до влади — Павла Тичини, Миколи Бажана, Олеся Гончара, Михайла Стельмаха та інших, їм відчиняли двері.

З усіх спогадів учасників тих подій найдетальніше передає сутність різдвяного дійства Микола Плахотнюк, тоді студент медінституту, пізніше політ’язень радянських тюрем, а в часи Незалежності — організатор і директор Музею шістдесятництва. Режисером різдвяного дійства був Володимир Нерепенко, а диригентом співу Леопольд Яценко. Костюми готували художниці Людмила Семикіна та Алла Горська.

КТМ проводив безпрограшні новорічні лотереї. Гроші з мішка Міхоноші й лотерей колядники віддавали в громадську касу, з якої частину видавали на пошиття народних строїв для колядників наступного

року, а частину використовували на допомогу студентам, які жили на одну стипендію або без неї. Коли в 1965 році з’явилися політ’язні, зібрані гроші використовували на допомогу їм та їхнім родинам. Коли заарештували Івана Світличного, ватага колядників, яка йшла до Бориса Антоненка-Давидовича, спеціально пройшла повз КДБ (її вів “береза” В. Чорновіл) і голосно заспівала колядку. Вони не знали, що їхнього товариша там вже не було.

Цінну інформацію про роль Алли Горської в організації колядницьких гуртів знаходимо в спогадах дисидентки Світлани Кириченко, дружини Юрія Бадзя: “Колядування з початку 60-х зароджувалося, оформлялося, надихалося — для мене, для кола її друзів — саме в її оселі на вулиці Репіна. (...) Алла — головний сценарист новорічного дійства, творець основних масок — душа й енергія нашого колядництва”. Поетеса Ірина Жиленко була вражена її завзяттям у виготовленні костюмів, адже вони мали служити на один-два вечори: “В Алли безсумнівний талант театрального художника. Але оскільки цьому талантові сказали “тпру!” — вона знайшла себе в оформленні всіяких наших свят, вечорів і заходів. Зараз готує ляльковий новорічний театр-вертеп. Такі модернові, характерні персонажі! Я вже випросила в Алли після свят одну з ляльок. Готують костюми: королева, чорти, відьми, смерть, кози, молода і молодий, Мамай і т. і.”.

Алла Горська віддавалася створенню костюмів. Її серія “Колядки і щедрівки” є закінченими художніми образами для сценічного втілення. Немає сумніву, що художниця консультувалася з Іваном Гончарем щодо правдивого відтворення костюмів персонажів. Леопольд Яценко писав про спільне святкування Різдва в оселі скульптора, серед гостей було подружжя Горської-Зарецького.

У колекції НМЛ України зберігається шість графічних аркушів Алли Горської із зображенням персонажів вертепного дійства. Це “Бог Отець”, “Колядник із зіркою”, “Коза”, “Смерть”, “Коза”, “Машкара” та “Колядник”. Як зазначив син художниці Олексій Зарецький, усі вони були виготовлені протягом 1963—65 років.

У цих аркушах проглядається мистецьке захоплення художниці театральними костюмами Анатолія Петрицького. Так, “Коза” демонструє не лише детальний опис одягу (довгу коричневу шубу з “баранцями”, козацький пояс і червоні чоботи), але також артистизм самого малюнка: формальний підхід з елементами кубізму, динамізм постаті. Вона свідом одягає козу не в кожух — народний одяг, а в довгу вишукану шубу до п’ят. Таку шубу носила Алла Горська.

Серед шести ескізів виділяється більш глибоким і філософським трактуванням образ Смерті. Це зображення виходить за межі вертепних персонажів і вражає лаконізмом і виразністю. Фактично задіяно лише два кольори — білий та чорний. Робота могла бути самостійним художнім твором — це узагальнений образ Смерті. Загалом усі шість аркушів виконано з урахуванням вимог подачі до театру.

Можливо, Алла Горська сподівалася на розв’язку цієї теми і створення різдвяного свята для телебачення чи сценічного втілення. В ті роки на радіо часто звучали передачі, присвячені народному мистецтву. На телебаченні, яке починало входити в життя радянських людей, також з’являлись короткометражні фільми про народних майстрів, звичай та обряди українців. Сама атмосфера життя столиці була просякнута ідеєю припадання до своїх джерел. Так тривало майже до кінця шістдесятих років. Михайло Плахотнюк писав про виступ легендарного Івана Козловського 1969 року в Оперному театрі, коли після завершення пісні митець викинув з кишені пригорщу зерна і заколядував.

“Колядник із зіркою”

Колядники будили національну свідомість і самі набиралися сили від незабутніх господарів: Михайлини Коцюбинської, артистки-дисидентки Тетяни Цимбал, колишнього політ’язня письменника Бориса Антоненка-Давидовича, композитора Віталія Кирейка, письменників Олесея Гончара, Сергія Плачинди, Михайла Стельмаха, скульптора і етнографа Івана Гончара, поета Дмитра Павличка, від молодого Василя Стуса, історика Михайла Брайчевського, літераторів-шістдесятників Євгена Сверстюка, Івана Світличного, Ліни Костенко. Незабутній спогад лишився про відвідини помешкання Павла Тичини: разом з Лідією Петрівною він зустрічав біля порога, запрошував до вітальні, його постава випромінювала святочну вродистість, згодом його голос влітався в молоді голоси. Потім поет діставав кларнет і награвав мелодію наступної колядки. “У ті хвилини з нами був Голуб-Дух, натхненний творець Сонячних кларнетів”, — згадувала Світлана Кириченко.

У контексті зачарування народними звичаями шістдесятників обов’язково слід згадати фільм-шедевр Сергія Параджанова “Тіні забутих предків”, який знімали саме в 1963—1964 рр. Стрічка була наповнена геніальними кадрами, зокрема і колядування, оператора Юрія Іллєнка. Новаторством режисера Параджанова було те, що в зйомках святкувань та масових сценах грали реальні гуцули у своєму одязі. Фактично Параджанов окрім мистецької вартості фільму залишив цінний фактаж народної культури, яку нищила радянська система денационалізації. Тому ці кадри так вражають. Алла Горська також бачила цей фільм. Багато хто із шістдесятників бували у Криворівні на Гуцульщині й спостерігали фантазматичні святкування Різдва.

Алла Горська, художниця з високою планкою осягнень мистецьких, історичних, філософських тем, так само глибоко занурювалась в явища народної культури. Як і її чоловік Віктор Зарецький, вона не любила поверховості й спрощення, коли етнографізм підміняли національним. У своїх записках Алла Горська писала: “Художник належить до того чи іншого народу тільки тоді, коли буде виходити з естетичних положень народного мистецтва і буде розвивати їх в своїх творах”. Цикл “Колядки і щедрівки” підтверджує серйозність підходу мисткині до освоєння народної культури.

Твори Алли Горської є у Національному художньому музеї в Києві, Національному художньому музеї ім. Андрія Шептицького у Львові, Центральному державному архіві літератури і мистецтва України, Музеї шістдесятництва, одній із найбільших у світі колекцій неконформізму на теренах СРСР Нортон і Ненсі Довд Ратгерського університету, Музеї Берлінської стіни Чекпойнт Чарлі. В Національному музеї літератури України зберігається чи не найбільша збірка її мистецьких робіт, передана 1996 року її сином Олексієм Зарецьким.

Едуард ОВЧАРЕНКО
Фото Олександра БЕЛЕНЬКОГО

Нові театральні оберти «Колеса»

Прем’єра вистави “Grillenparz та Хор цвіркунів” відбулася у рамках проведення Двостороннього року культури між Україною та Австрією. П’єсу написав сучасний австрійський драматург Томас Аріцт. Твір незвичний, дуже сучасний. Нестандартний жанр вистави, запропонований режисером Іриною Кліщевською, — трагікомічний фастнахтшпіль, умовно кажучи, німецький фарс. У п’єсі існує мікс містико-детективної історії, де розгадка, звісно, в кінці. Все починається з корпоративу австрійської компанії, який щороку відбувається на природі, де звичні правила і норми, на жаль, припиняють свою дію...

Родзинкою прем’єрних показів вистави стало те, що на них завітав Томас Аріцт.

— Цю п’єсу написав 2011 року, прем’єра відбулася у Відні. З того часу створив 15 п’єс, — розповів драматург. — Завжди хвилюєшся, коли є можливість ще раз подивитися на свій твір на відстані. Вдячний за спогади, які у мене викликала київська постановка.

Театр “Колесо” давно цікавиться творчістю австрійських авторів. Уже кілька їхніх п’єс поставили тут. Цього разу обрали мене. Завершується українсько-австрійський рік культури. Було дуже багато заходів і з австрійського боку в Україні, і з українського в Австрії. В Україні заходи підтримував Австрійський культурний форум.

Я вперше приїхав до вашої держави. На Заході досі упереджене ставлення до східних країн. Хотів побачити, як тут насправді. Дуже сподобався Київ. Це молоде, відрите місто, в якому відчувається вітер змін. Був на екскурсії, маю багато нових цікавих знайомств.

П’єса “Grillenparz та Хор цвіркунів” — це історія про спогади, які ми намагаємося забути. Показано невелику фірму, працівники якої рік тому вчинили злочин. Вони приїжджають на те саме місце, аби знову святкувати корпоратив. І тут виринають спогади. Всі працівники фірми знову переживають ті самі почуття, що й рік тому. Ми бачимо певну спірально-наслідкову ланку. А єгер, чи мисливець, є символом цих спогадів.

Київська постановка здалася мені дуже насиченою і інтенсивною. Під час вистави ти постійно перебуваєш у напрузі й відчуваєш, що зараз має відбутися щось дуже важливе. Актори серйозно і широко підійшли до своїх ролей і характерів. Думаю, публіка поставила собі питання: хто така людина, що в нас залишилося від природи і коли настане той момент, коли в людині пробуджується звір. Ця п’єса дає великий простір для асоціацій. Дуже шкодую, що не знаю української мови і не міг повноцінно слідкувати за розвитком подій.

Тема Батьківщини і рідного краю наскрізна для моєї творчості. Намагаюся показати її з різних боків. Останнім часом мої п’єси набувають політичного спрямування. Мистецтво має брати на себе відповідальність, показувати певні явища, розповідати про них. Інколи проводити роз’ясню-

У Київському академічному театрі “Колесо” майже водночас відбулося дві події, знакові не лише для театру, а й усього театрального життя столиці. Прем’єра вистави “Grillenparz та Хор цвіркунів” і показ спектаклю “Останній герой суїциду” за п’єсою Неди Нежданої “Самогубство самоти” Луганського обласного академічного українського музично-драматичного театру (м. Сіверськодонецьк).

вальну роботу. Зокрема мене цікавить, як людина реагує на такі поняття, як страх, тероризм і міграція.

Сподіваюсь на продовження співпраці з українськими театрами. Дедалі більше з’являється тем, які єднають Україну з західним світом. І це потрібно активно використовувати...

А директор-художній керівник Київського академічного театру “Колесо”, народна артистка України Ірина Кліщевська розповіла про плідну співпрацю театру з Австрійським культурним форумом, що триває вже протягом десяти років. Заслугує на повагу, як Австрія піклується про свою культуру і про те, аби про неї більше знали у світі. Завдяки такій співпраці для українського глядача відкривається багато невідомих раніше імен.

Один з них — видатний режисер, актор, драматург XIX століття Йоганн Нестрой, творча спадщина якого складає шість томів драматургії. В Україні про нього практично не знали, поки в театрі “Колесо” не поставили одну з останніх його п’єс — водевіль “Колишні справи, або Любовна плутанина”. Потім були постановки п’єс Петера Хандке “Каспар” та “Скандал з публікою” (до речі, нещодавно цей автор став лауреатом Нобелівської премії), Фелікса Міттерера “Жінки Моцарта”, Францобеля “Приборкання норовливої” (вільне трактування всесвітньо відомої комедії Шекспіра) та інші. Все це унікальні п’єси, оскільки вистави за ними більше ніде не йдуть в Україні.

Виникла ідея нового спільного проекту театру “Колесо” та Австрійського культурного форуму. Текст до постановки допоміг обрати відомий український перекладач Іван Мегела. П’єса “Grillenparz та Хор цвіркунів” зацікавила Ірину Кліщевську, оскільки порушені в ній теми дуже актуальні і, напевне, такими ще залишаться надовго.

Ритм вистави дуже активний. Перед заслуженими артистами України Наталією Надірадзе-Вронською та Сергієм Ладесовим, провідними акторами Марією Грунічевою, Аліною Проценко, Денисом Драчевським, Олександром Соловонюком стояло непросте завдання. Адже їм потрібно було не лише створювати певні образи, а й блискучо переходити в іншу іпостась — ставати цвіркунами. Як засвідчили перші покази, їм це дуже добре вдається. Краще зрозуміти героїв допомагають їхні рухи (пластика і танці Анни Лисенко). Також персонажі виконують пісні, музику до яких написав Володимир Дадикін, а тексти — Аркадій Гарцман. Велику роботу в підготовці вокальних номерів провела Марина Грачова. Запам’ятовується і сценографічне рішення. Воно складається з чотирьох елементів — ліс, гора, луг і струмок. У виставі всі ці елементи вдало поєднано в єдиний простір.

До кінця сезону в театрі обіцяють ще одну прем’єру (що це буде за постановка, допоки тримають у секреті). Активно працюватиме нова, четверта сцена “Колеса”, де відбуватимуться музичні та поетичні вечори. Задіють тут і простір театрального двори-ка.

Показ вистави “Останній герой суїциду” відбувся в рамках Українського формату Міжнародного театрального фестивалю камерних вистав AndriivskyFest.

У рамках цього формату свої вистави щомісяця представляють професійні театри з різних регіонів України. Столичний глядач уже мав змогу побачити роботи театрів з Кропивницького та Львова. А кращу камерну виставу запросять до участі в міжнародній програмі фестивалю в червні 2020 року.

— Дуже приємно, що ми товаришуємо з цим театром, дякую гостям з Луганщини за підтримку

“Останній герой суїциду”

українського формату, — наголовила президент фестивалю Ірина Кліщевська. — Цей формат цікавий не тільки тим, хто приїждить на наш фестиваль, а й тим, хто дивиться ці вистави, цікавиться, що діється в інших містах України. Особливо приємно, що на показ вистави завітала авторка п’єси Неда Неждана...

Дія вистави відбувається на даху висотного будинку — містичному місці, де приймають доленосні рішення, а ще це звичайний прихисток для котятих побачень. Зраджена жінка збирається вчинити самогубство. На перешкоді раптово стає незнайомиць. Безрадісна атмосфера самотності карколомно перетворюється на детектив, фарс, фантастику, мелодраму...

Як зізналася Неда Неждана, п’єсу вона написала 15 років тому. Це був період, коли авторка активно писала на замовлення театрів і більшість її творів відразу потрапляли на сцену. Але цю п’єсу вирішила створити для себе, а не для конкретного театру. Це камерний, інтимний твір, хоч тут і немає ніяких паралелей з життям пані Неди. Це твір про самотніх людей і водночас — про їхню творчу і сімейну реалізацію.

Драматург намагалася показати різницю поглядів чоловіка і жінки. Якщо для жінки головне — відвертість, то для чоловіка — довіра. Це як дві планети. А єднання двох статей — це завжди складний процес, немов стрибок у прірву, під час якого можна злетіти або розбитися.

Спочатку в п’єсі було лише два персонажі — чоловік і жінка на даху. Вона намагається стрибнути, він — її зупинити. З цього зав’язується інтрига. Але потім з’явилися пара котів зі своїм іронічним стороннім поглядом на людей, яка доповнює і ускладнює ситуацію стосунків “чоловік-жінка”.

Коли Неда Неждана готувала до друку свою першу книжку, то побачила, що всі інші п’єси вже поставлені, а ця ні. Зрозуміла, що раз написала її сама для себе, то сама має і поставити. Прем’єра відбулася на сцені Київського театру “Міст”. Після цього твором зацікавилися й інші театри.

П’єсу поставили у Київському муніципальному театрі ляльок, театрах Македонії, Австралії, Вірменії.

Вже після написання твору авторка прочитала статистику, що в Україні найбільше самогубств — це стрибки з висоти, а основна причина — нерозділене кохання. Як бачимо, в основу твору покладено велику соціальну проблему самотності і непотрібності людей.

Співпраця Неди Нежданої з Луганським муздрамтеатром розпочалася давно. Завліт цього театру побачила в антології “У чеканні театру” одну з перших п’єс драматурга “І все-таки я тебе зраджу”, присвячену Лесі Українці, і запропонувала поставити. Прем’єри за цим твором відбулися в Луганську і Сіверськодонецьку. Наразі маємо третє сценічне прочитання її твору в цьому театрі. У виставі задіяні актори Володимир Благий, Наталія Карчкова, Юлія Сидорченко, Олександр Лютой та Ксенія Отроверха.

Розповідає режисер-постановник, головний режисер театру Володимир Московченко:

— На цьому фестивалі вже вдруге. Торік представляли виставу “Станція” за п’єсою Олександра Вітра. А нині постановка вже за п’єсою його дружини Неди Нежданої. Прем’єра відбулася лише за тиждень до показу в театрі “Колесо” на великій сцені нашого театру.

Одне з наших головних завдань — щоб на сцені з’являлася сучасна драматургія, сучасна за часом написання, думками і настроєм. Звичайно, не забуваємо і про класику. Третій наш напрям — світова драматургія. Хочемо на цьому поєднанні збудити східно-українського глядача і самим як театру зростати.

Жителі міста й області продовжують відкривати для себе наш театр. Хоча вже маємо свого глядача, який ходить на одну й ту саму виставу по кілька разів. Намагаємося відірвати людей від усього сірого, що є в їхньому житті. А відчуття того, що перебуваєш біля лінії фронту, додає особливої наснаги і внутрішньої сили акторам і всім працівникам театру...

Триває Український формат фестивалю. Вже 23 січня до Києва завітає Вінницький театр імені Миколи Садовського, а в наступні місяці тут чекають театральні колективи з Чернігова і Херсона.

“Grillenparz та Хор цвіркунів”

Не одні лиш Василі

Георгій ЛУК'ЯНЧУК

Традиційно 12 січня у Колонній залі КМДА відбувся “Вечір різдвяних Василів”, започаткований 1989 року легендарним політв'язнем совісті, філософом і публіцистом Євгеном Сверстюком у пам'ять про відомих Василів: Стуса, Симоненка, Чумака, Еллана Блакитного, які народились у Різдвяні дні. 12 січня — День українського політв'язня — відзначають від 1975 року за ініціативою В'ячеслава Чорновола, адже саме цього дня 1972 року в Україні розпочався “генеральний погром” українського шістдесятництва. За кілька післяріздвяних днів 1972 року заарештували Василя Стуса, Івана Дзюбу, Євгена Сверстюка, В'ячеслава Чорновола, Івана Світличного, Івана Геля та інших представників українського національно-демо-

кратичного руху. Комуністична влада бажала знищити в українцях останні прояви жаги до незалежності. Задля цього у суспільства забирали ідеологічних лідерів. Тоталітарна радянська влада розраховувала, що як і під час Великого терору 1937—38 рр. заарештовані дисиденти через суворі вироки почнуть ламатися. Та цього не сталося — кожен із дисидентів попри те, що лишався сам на сам з тоталітарним режимом, навчився перемагати тоталітарну систему. Геніальний Василь Стус називав цю стійкість по життю “прямостоянням”. На превеликий жаль, і у наш час історія тоталітаризму повторюється. Нині вже у російських в'язницях та в окупованому Криму за ґратами зимові свята провели багато українських політв'язнів, більше сотні українців перебувають у підвалах окупованого Росією Донбасу. Україні й сьогодні до-

водиться боротися за визволення своїх синів і дочок — сучасних політв'язнів Кремля. Тому на “Вечорі різдвяних Василів” спогади про дисидентське братство та про феномен “прямостояння” межувалися з роздумами про історичні уроки, які повторюються, про нинішніх кремлівських бранців та сучасну імперську тоталітарну Росію.

У Колонній залі КМДА зібралося чимало людей, які вшанували українських дисидентів радянського періоду та наголосили, що не можна забувати про нинішніх українських політв'язнів Кремля. Кожному потрібно пам'ятати про те, що святковий настрій під мирним небом гарантують ті, хто зі зброєю захищає Україну на сході, та жертви тих, хто перебуває в холодних російських в'язницях та у підвалах тимчасово окупованих територій.

Спогадами про Василя Симоненка, Василя Стуса та Євгена Сверстюка поділились радянський дисидент та політв'язень радянських таборів, історик дисидентського руху Василь Овсієнко, колишній політв'язень, громадський діяч, учасник національно-визвольного руху Олесь Шевченко, голова Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих Оріся Сокульська... До них долучилися Маргарита Довгань — шістдесятни-

Маргарита Довгань — шістдесятниця, громадська та культурна діячка та Василь Овсієнко — колишній політв'язень, історик дисидентського руху

ця, громадська та культурна діячка, Олександр Сугоняко — громадський діяч, шеф-редактор газети “Наша віра”, Володимир В'ятрович — народний депутат України, Олександра Матвійчук — правозахисниця, голова правління Центру громадянських свобод, Віра Соловійова — директорка видавництва “Кліо”, ініціаторка вечора...

Справжньою окрасою “Вечора різдвяних Василів” стала поява нещодавно вирваних з лабет путінського режиму новітніх політв'язнів — Олега Сенцова, Олександра Кольченка та Володимира Балуха.

Для підтримки українських політв'язнів, які перебувають у неволі, на Вечорі організували написання листів бранцям Кремля. Для них кожен аркуш з добрими словами — це нагадування, що їх не забувають та чекають на волі в рідній Україні. Видавництвом “Кліо” для учасників вечора були представлені книги про рух опору 60—80-х років, спогади Євгена Сверстюка, Василя Овсієнка, Маргарити Довгань, а також спогади про Василя Стуса. Зі сцени звучала поезія Василя Стуса, Васи-

ля Симоненка, якому 8 січня виповнилося б 85 років, та спогади про рух шістдесятників у виконанні лауреатів премії ім. Василя Стуса: актора і барда Кирила Булікіна, автора-виконавця Ігоря Жука, бандуриста і лірика, лідера гурту “Хорея Козацька” народного артиста України Тараса Компаніченка...

Виступили також авторка-виконавиця, лауреатка багатьох фестивалів співаної поезії Неля Франчук та гітарист, аранжувальник Григорій Лук'яненко...

А народна артистка України Світлана Мирвода подарувала присутнім пісню “Наші Василі” на слова Владлена Ковтуна та музику Олександра Чернеги. Традиційно учасників заходу вітав колядками й щедрівками дитячий фольклорний театр “Дай Боже”. Організаторами заходу виступили Київська міська рада, видавництво “Кліо” та громадська організація “Центр Громадянських Свобод” за інформаційної підтримки Українського інституту національної пам'яті, Національної спілки письменників України, тижневиків “Слово Просвіти” і “Українська літературна газета” та Радіо Культура.

Звільнені політв'язні путінського режиму Володимир Балух, Олександр Кольченко та Олег Сенцов виступають на “Вечорі різдвяних Василів” у залі КМДА (зліва направо)

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА”
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

21 січня 2020 року о 17.00 в Колонній залі Київської міської ради (вул. Хрещатик, 36) відбудеться літературно-мистецький вечір, присвячений Дню Соборності України і 30-річчю живого ланцюга Злуки.

Організатори заходу: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка, Конгрес Української інтелігенції, “Українська альтернатива”.

Вхід вільний.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Микола ЦИМБАЛЮК

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК,
Микола ЦИМБАЛЮК,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Ольга ЖМУДОВСЬКА
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosivity.org
http://slovoprosvity.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

